

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา การบริหารงานวิชาการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยจัดลำดับตามหัวข้อ ดังนี้

- 1 ความสำคัญและความหมายของการบริหารงานวิชาการ
- 2 ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ
- 3 การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School - Based Management : SBM)
- 4 การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม
- 5 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร
- 6 การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ซึ่งมีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้

ความสำคัญและความหมายของการบริหารงานวิชาการ

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดของโรงเรียน เป็นหัวใจของการบริหาร

สถานศึกษา เพราะจุดมุ่งหมายและภารกิจของสถานศึกษา คือ การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนั้น มาตรฐานของสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับการบริหารงานด้านวิชาการ ที่จะสร้างเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่กล่าวไว้ ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2540, หน้า 37) ได้กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการไว้ว่า เป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ มาตรฐานคุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัดเมื่อการบริหารงานวิชาการสำเร็จ

ส่วนปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 1-2) ได้อธิบายการใช้เวลาในการบริหารงานและการให้ความสำคัญของงานในสถานศึกษา งานในความรับผิดชอบของผู้บริหารโดยแยกเป็น 7 ประเภท พบว่า การบริหารงานวิชาการคิดเป็นร้อยละ 40 งานบริหารบุคลากรได้แก่ ครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 20 งานบริหารกิจกรรมนักเรียนนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 20

งานบริหารการเงิน คิดเป็นร้อยละ 5 งานบริหารอาคารสถานที่ คิดเป็นร้อยละ 5 งานบริหารความสัมพันธ์กับชุมชน คิดเป็นร้อยละ 5 งานบริหารทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 5

ในทำนองเดียวกันกับจักรกฤษ วิชา (2548, หน้า 2) ได้สรุปความสำคัญของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า เป็นงานหลักที่สำคัญที่สุดของงานบริหารโรงเรียน ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบงานดังกล่าวเป็นอันดับแรก และต้องให้การสนับสนุน ส่งเสริม และติดตามการทำงานของครู เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จากการให้ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการของนักการศึกษาหลายท่าน ตามที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจหลักของการบริหารการศึกษา การจัดการศึกษาของสถานศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการทั้งสิ้น ซึ่งการบริหารงานวิชาการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ แบบเรียน งานการเรียนการสอน งานสื่อการเรียนการสอน งานวัดและประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศ การศึกษา งานวางแผนการศึกษา และงานพัฒนาบุคลากร เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่มีความสำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา และเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร จึงถือได้ว่าการบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา เพราะงานวิชาการช่วยพัฒนาสติปัญญาและความนึกคิดของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีคุณค่าในสังคม การบริหารงานวิชาการจะดีมีคุณค่าหรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารและครู มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ ดังนี้

กมล ภูประเสริฐ (2545, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่าเป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของสถานศึกษา

ส่วนปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 2) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

ในขณะที่จักรกฤษ วิชา (2548, หน้า 2) สรุปว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปความหมายของการบริหารงานวิชาการได้ว่าการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด

ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ

สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภท มีภารกิจหลักที่สำคัญอยู่ที่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวังไว้ตามระดับและประเภทของการศึกษานั้น คุณภาพที่คาดหวัง หมายถึง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ทักษะ ความสามารถ สุขภาพกายและจิต และคุณลักษณะในด้านบุคลิกภาพ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งคาดหวังโดยการกำหนดไว้ในหลักสูตร คาดหวังโดยชุมชนและสังคม คาดหวังโดยสถานศึกษา และคาดหวังโดยตัวผู้เรียน

การที่สถานศึกษาหรือโรงเรียนจะบรรลุภารกิจหลักที่สำคัญตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นได้นั้น ผู้บริหาร คณะครู หรือบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกท่านมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องของขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหลักของการบริหารงานทั้งหมดภายในสถานศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งจากการศึกษาขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการไว้ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 3 - 7) กล่าวว่า ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการจะประกอบด้วยงานต่อไปนี้

1 การวางแผนเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีรายละเอียดของงาน ดังนี้

1.1 แผนปฏิบัติงานวิชาการ ได้แก่การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดปฏิทินการศึกษา ความรับผิดชอบงานตามภาระหน้าที่ การจัดขั้นตอนและเวลาในการทำงาน

1.2 โครงการสอน เป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอนตามหลักสูตร

1.3 บันทึกการสอน เป็นการแสดงรายละเอียดของการกำหนดเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวันหรือสัปดาห์ โดยการวางแผนไว้ล่วงหน้า และยึดโครงการสอนเป็นหลัก

2 การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี และสามารถปฏิบัติได้ จึงต้องมีการจัดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนี้

2.1 การจัดตารางสอนเป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ ตลอดจนผู้เรียนในแต่ละวิชา

2.2 การจัดชั้นเรียน เป็นงานที่ฝ่ายวิชาการต้องประสานกับฝ่ายอาคารสถานที่ รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในห้องเรียน

2.3 การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนต้องพิจารณาถึงความพร้อมของสถานศึกษาและความพร้อมของบุคลากร รวมถึงการเชิญวิทยากรภายนอกมาช่วยสอน

2.4 การจัดแบบเรียน โดยปรกติสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จะใช้แบบเรียนตามที่กระทรวงกำหนด นอกจากนั้น ครูอาจใช้หนังสืออื่นเป็นหนังสือประกอบ หรือจากเอกสารที่ครูเตรียมเอง

2.5 การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวหน้าวิทยาการ เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ความก้าวหน้าของสังคม ธุรกิจ อุตสาหกรรม

2.6 การฝึกงาน จุดมุ่งหมายของการฝึกงาน เป็นการให้นักเรียนนักศึกษา รู้จักการนำเอาทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ทั้งยังมุ่งให้ผู้เรียนได้เห็นปัญหาที่แท้จริงในสาขาวิชา และอาชีพนั้น เพื่อให้โอกาสผู้เรียนได้เตรียมตัวที่จะออกไปเผชิญกับชีวิตจริงต่อไป

3 การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และการส่งเสริมการจัดหลักสูตร และ โปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพคุณภาพ ได้แก่งาน

3.1 การจัดสื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่เอื้อต่อการศึกษานักเรียนนักศึกษา เน้นเครื่องมือและกิจกรรมให้ครูได้ใช้ในการสอน

3.2 การจัดห้องสมุด เป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิทยาทาน ให้นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเพิ่มเติม

3.3 การนิเทศการสอน เป็นการช่วยเหลือแนะแนวครูให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาการเรียนการสอน

4 การวัดและประเมินผล กระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน

ขั้นตอนการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ เป็นงานหลักของสถานศึกษา และมีขอบข่ายค่อนข้างกว้างขวาง หลักการบริหารงานวิชาการ จะแบ่งเป็นขั้นตอนของกระบวนการการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1 ขั้นก่อนดำเนินการ จะเป็นการกำหนดนโยบายและการวางแผนงานด้านวิชาการ โดยมีงาน ต่อไปนี้

1.1 จัดทำแผนงานวิชาการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1.2 จัดสภาพงานวิชาการและวิธีการทำงาน

1.3 จัดครูอาจารย์เข้าสอน

1.4 จัดทำโครงการสอน

1.5 จัดทำปฏิทินการปฏิบัติงาน

1.6 จัดตารางสอน

1.7 ปฐมนิเทศนักเรียน

1.8 การลงทะเบียนนักเรียน

2 ขั้นการดำเนินงาน เป็นขั้นที่จัดและดำเนินงาน รวมทั้งการควบคุมดูแลให้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ให้

2.1 การดำเนินการสอนตามหลักสูตร โดยการดูแลให้การสอนเป็นไปตามโครงการสอนในแต่ละวิชา เป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ

2.2 การดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดโครงการสอนซ่อมเสริม โครงการส่งเสริมเด็กเรียนดี โครงการส่งเสริมการค้นคว้าด้วยตัวเอง การจัดชุมนุมต่าง ๆ ลูกเสือและเนตรนารี มีการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ ตลอดจนการให้คำปรึกษาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จัดให้มีห้องสมุดโรงเรียนเพื่อเป็นการค้นคว้า

2.3 งานเกี่ยวกับการบริการ การส่งเสริมให้มีการให้บริการเกี่ยวกับสื่อการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในด้านการสอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ มีการจัดรวบรวมเอกสารคำสอน คู่มือครู รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น อาคารสถานที่ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

3 ขั้นส่งเสริมและติดตามผลในด้านวิชาการ เพื่อให้ได้มาตรฐานของงานวิชาการ ผู้บริหารควรมีการส่งเสริม ปรับปรุงพัฒนา และประเมินผลงานด้านวิชาการ ดังนี้

3.1 ส่งเสริมครูอาจารย์ได้ปรับปรุงตนเองด้านวิชาการ

3.2 สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานทางวิชาการ ได้แก่ การกำหนดจุดมุ่งหมาย และนโยบายที่เหมาะสมกับโรงเรียน และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

3.3 ริเริ่มและสร้างสรรค์ในการปรับปรุงงานด้านวิชาการ

3.4 จัดบรรยากาศทางวิชาการในสถานศึกษา เช่น การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านวิชาการ

3.5 จัดให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการ

3.6 จัดตั้งคณะทำงานวิชาการขึ้น ลักษณะของคณะอาจารย์รวมกันเป็นคณะครูในแผนกเดียวกัน มาร่วมกันทำงานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3.7 ส่งเสริมให้จัดตั้งชุมชนหรือชมรมทางวิชาการ เพื่อจัดกิจกรรมและเผยแพร่งานด้านวิชาการ

3.8 ส่งเสริมให้มีการเข้าร่วมประชุมสัมมนาอบรม เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ และเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ

3.9 ส่งเสริมเพื่อศึกษาต่อเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

หลักการบริหารทางวิชาการ

หลักการบริหารงานวิชาการมีหลักในการบริหาร ดังนี้

1 หลักแห่งประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การได้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นโดยไม่เพิ่มการลงทุน นั่นคือ นักเรียนนักศึกษาสามารถสำเร็จการศึกษาตามกำหนดของหลักสูตร โดยไม่ลาออกกลางคัน เรียนเกินเวลา และช้ากว่ากำหนด

2 หลักแห่งประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ผลผลิตได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ นั่นคือ นักเรียนนักศึกษามีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความสามารถ ทักษะคุณภาพ และการจัดการได้

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับปริญญา (2550, หน้า 28-29) ได้กำหนดหลักการแนวคิดและขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ตามกฎกระทรวง ว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พุทธศักราช 2550 ดังนี้ คือ

1 หลักการและแนวคิดการบริหารงานวิชาการ

1.1 ยึดหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วม

1.2 มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด

1.3 มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้

1.4 มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานโดยจัดให้มีดัชนีวัดคุณภาพ การจัดทำหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการศึกษาได้ทุกชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่และระดับสถานศึกษา

1.5 มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพในการจัดและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2 ขอบข่ายและภารกิจงาน ตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พุทธศักราช 2550

2.1 การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตร
ท้องถิ่น

2.2 การวางแผนงานด้านวิชาการ

2.3 การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

2.4 การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

2.5 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2.6 การวัด ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

2.7 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

2.8 การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

2.9 การนิเทศการศึกษา

2.10 การแนะแนว

2.11 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา

2.12 การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ

2.13 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น

2.14 การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวย องค์กร หน่วยงาน

สถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

2.15 การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา

2.16 การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนที่ใช้ในสถานศึกษา

2.17 การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

จากขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการบริหารงาน
วิชาการนั้นมีขอบข่ายงานที่กว้างขวาง ครอบคลุมงานเกือบทั้งหมดในสถานศึกษา ซึ่งสามารถ
ปรับเปลี่ยนและรวบรวมในส่วนที่เห็นว่าเป็นเรื่องเดียวกันเข้าด้วยกันและเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้อง
กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่2) พ.ศ.2545 หมวด 6
ว่าด้วยมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา โดยกำหนดเป็นขอบข่ายของการบริหารงาน
วิชาการประกอบไปด้วยกิจกรรมหลักดังนี้ คือ การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน
การวัดและประเมินผลการศึกษา การนิเทศภายในสถานศึกษา และการประกันคุณภาพภายใน
สถานศึกษา

การบริหารหลักสูตร

ในการบริหารหรือการนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน ไม่ว่าจะใช้โดยผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบดูแลการดำเนินงานทางวิชาการของโรงเรียนหรือโดยครูผู้สอนก็ตามนั้น ความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ต่อการกำหนดการทำงานทางการศึกษาและต่อการกำกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ตามที่สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2547, หน้า 15) กล่าวถึง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 หมวด 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษาและแนวทางในการบริหารหลักสูตรไว้ ดังนี้

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคล ตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและตามศักยภาพ สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการวิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์และสอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 หมวด 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา การบริหารหลักสูตรจึงมีขั้นตอนในการบริหารซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านดังนี้ คือ

สำหรับกมล ภูประเสริฐ (2545, หน้า 9 -10) ได้กล่าวถึงหลักการและขั้นตอนในการบริหารหลักสูตรมีการดำเนินงาน คือ

1.1 การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางในระดับประเทศ ที่ได้กำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้โดยจัดเป็นกลุ่ม ๆ ไว้ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางนี้มีประโยชน์ต่อสถานศึกษาตรงที่ช่วยให้บุคลากรของสถานศึกษาได้ศึกษาหลักสูตรแกนกลางโดยละเอียด เพื่อการจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้รายปี และรายภาคเรียนต่อไป นอกจากนี้จะช่วยให้เกิดแนวคิดที่สถานศึกษาจะมีแนวในการจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นของตนในส่วนตัว้าง

1.2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร สภาพการดำรงชีวิตและปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น โดยตรงแต่เนื่องจากมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางจะเขียนไว้ครอบคลุมค่อนข้างมาก ถ้าสถานศึกษาเห็นว่ามาตรฐานการเรียนรู้มีอยู่แล้วก็อาจกำหนดเฉพาะสาระการเรียนรู้เฉพาะท้องถิ่นที่จำแนกตามช่วงชั้น

1.3 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นการนำผลงานในข้อ 1.1 และ 1.2 มาจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยกำหนดเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้รายปี กำหนดเวลาเรียนให้เหมาะสม

1.4 การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ ต้องนำเอาสาระการเรียนรู้ตามข้อ 1.3 ที่เกี่ยวเนื่องกัน มาบูรณาการเป็นหน่วยการเรียนรู้ย่อย ๆ เพื่อสะดวกต่อการจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กัน แต่ละหน่วยการเรียนรู้จะประกอบด้วยมาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และเวลาเรียน ซึ่งเมื่อรวมทุกหน่วยเข้าด้วยกันจะสมบูรณ์ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นรายภาคหรือรายปี

ส่วนปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 44-49) กล่าวว่า ขั้นตอนและกระบวนการในการบริหารหลักสูตรสามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการ เป็นการวางแผนการใช้หลักสูตร โดยต้องเตรียมการล่วงหน้า ก่อนเปิดหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบและนำนวัตกรรมทางการศึกษา มาช่วยเป็นสิ่งจำเป็น การเตรียมการเกี่ยวกับหลักสูตรมีดังนี้

1 การตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ ก็ได้มีการทดลองนำร่องการใช้หลักสูตร แล้วในการตรวจสอบหลักสูตรแม่บท แต่สถานศึกษาสามารถทำได้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา โดยการตรวจสอบตั้งแต่วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมรูปแบบ โครงสร้าง เนื้อหาวิชา วิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการสอน โดยมีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบว่า เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของสถานศึกษานั้น ๆ ทั้งนี้เพราะสถานศึกษาแต่ละแห่ง มีสภาพท้องถิ่นแตกต่างกันไป จึงจำเป็นต้องปรับปรุงบ้างตามความเหมาะสม

2 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจะมีผลกระทบต่อการบริหารหลักสูตร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร นับตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ นักเรียนนักศึกษาจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมากบ้างน้อยบ้างในลักษณะที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ก็เพราะการจัดหลักสูตรเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่เฉพาะการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับสื่อการสอน ห้องสมุด สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ รวมทั้งงบประมาณค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะผู้มีหน้าที่ในการบริหารหลักสูตร ได้แก่ ฝ่ายวิชาการจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมของสิ่งเหล่านี้ และต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการบริหารงานเพื่อจะได้ใช้หลักสูตรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การประชาสัมพันธ์จะเริ่มนับตั้งแต่การจัดทำหลักสูตรต้นแบบเป็นระยะว่า ได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง โดยการประชาสัมพันธ์ทำได้หลายรูปแบบ ดังนี้

2.1 การออกเอกสารสิ่งพิมพ์ เช่นการออกแผ่นปลิว บทความในหนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ

2.2 การใช้สื่อมวลชน เช่นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์เป็นต้น

2.3 การประชุมสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่

การเลือกใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มเป้าหมายงบประมาณที่มีอยู่ ตลอดจนเวลาและโอกาสเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป อย่างไรก็ตาม การประชาสัมพันธ์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการยอมรับในหลักสูตร ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเรียนการสอน

3 การเตรียมความพร้อม การเตรียมความพร้อมของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็น เหมือนกับการจัดของต่าง ๆ ก่อนเดินทาง เพื่อให้ไม่เกิดความขัดข้อง ในระหว่างหลักสูตรกำลังดำเนินการ หรือระหว่างการเรียนการสอน การเตรียมความพร้อมมีหลายเรื่อง ดังนี้

3.1 การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1.1 การเตรียมความพร้อมของครูผู้สอน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อหลักสูตร การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน เพราะเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนกับผู้เรียน สิ่งที่ต้องทำในการเตรียมความพร้อมทางด้านครูผู้สอน คือ การสำรวจจำนวนครูผู้สอน ความพร้อมในการสอน โดยเฉพาะความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของหลักสูตร รวมทั้งทักษะในการสอน การประเมินผลการเรียน รวมทั้งการให้ความเข้าใจกับครูผู้สอนให้มีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร

3.1.2 การเตรียมผู้นิเทศการสอนและนักแนะแนวการศึกษา บุคลากรเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปบุคลากรที่เกี่ยวข้องเหล่านี้มีความเข้าใจเรื่องหลักสูตร ก็จะช่วยครูในด้านการเรียนการสอนได้ดี ในการพัฒนาคุณภาพการสอน

3.1.3 การเตรียมผู้บริหาร โดยทั่วไปผู้บริหารมีหลายระดับ หากเป็นผู้บริหารสถานศึกษาก็มีผู้อำนวยการ หัวหน้าคณะวิชา และหัวหน้าแผนกวิชา ตลอดจนหัวหน้างานอื่น ๆ ผู้บริหารมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตร ไม่ยิ่งหย่อนกว่าครูและผู้นิเทศการสอน เพราะเป็นผู้กำกับดูแลหลักสูตรให้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรตรวจสอบสภาพและปัญหาของสถานศึกษา ในความดูแลของตนเพื่อจะได้พัฒนาและแก้ไขอย่างถูกต้อง การประชุมสัมมนาผู้บริหารเรื่องบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นสิ่งจำเป็นรวมทั้งแนวคิดและเทคนิคของงานบริหารหลักสูตร

3.2 การเตรียมความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ วัสดุฝึก สื่อการสอน ห้องสมุด อาคารสถานที่ งบประมาณ สถานที่ฝึกงาน รวมทั้งการจัดทำคู่มือครูเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นต้น โดยการเตรียมความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกจะต้องครอบคลุมในเรื่องดังนี้ คือ

3.2.1 การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับวัสดุ ในการสอนด้านทักษะปฏิบัติ โดยเฉพาะด้านวิชาชีพ วัสดุฝึกในโรงประลองและห้องปฏิบัติควรเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเตรียมจัดซื้อ และจัดการไว้ล่วงหน้าก่อนการสอน มิฉะนั้นอาจเกิดการจัดซื้อและขาดแคลนเวลาสอน จึงควรได้วางแผนการไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับการจัดซื้อวัสดุ

3.2.2 การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับสื่อการสอนหลักสูตรใหม่ ย่อมต้องการสิ่งใหม่ ๆ การจัดหาไว้พร้อมสำหรับสื่อการสอน เช่น แผ่นใส เทป ตลอดจนอุปกรณ์ในการใช้สื่อ จึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ก็ต้องคำนึงถึงสภาพของสถานศึกษา เช่นห้องที่จะใช้สื่อ ความสามารถของครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ ช่างเทคนิคที่จะช่วยบริการใช้สื่อด้วย

3.2.3 การเตรียมอาคารสถานที่ อาคารสถานที่เป็นห้องเรียนบรรยาย ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง โรงประลอง ควรจัดหาให้พร้อมถ้าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงอาคารสถานที่เหล่านั้น เช่นห้องปฏิบัติการก็ต้องจัดทำล่วงหน้าก่อนนำหลักสูตรไปใช้

3.2.4 การเตรียมงบประมาณ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินการหลักสูตร เป็นสิ่งจำเป็นมาก งบประมาณจะเป็นตัวบ่งชี้ที่จะทำให้หลักสูตรประสบความสำเร็จหรือไม่ นอกจากจะใช้ในค่าจ้างค่าตอบแทน และยังเป็นค่าใช้จ่ายสอยในการพัฒนาวัสดุ หลักสูตร คู่มือครู คู่มือนักเรียน เอกสาร และอุปกรณ์การสอน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสนับสนุนต่อการสอน

3.2.5 การเตรียมห้องสมุด เป็นส่วนที่จะสนับสนุนการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ครูและนักเรียนมีแหล่งค้นคว้า สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากห้องสมุด จึงจำเป็นต้องจัดเอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนไว้ในห้องสมุด

3.2.6 การเตรียมสถานที่ฝึกงาน การเรียนในด้านวิชาชีพ จำเป็นต้องมีสถานที่ เพื่อเป็นการฝึกทักษะปฏิบัติ และการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติจริง การเตรียมสถานที่ฝึกงานไว้ พร้อมจะช่วยให้การดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรได้สะดวกและมีคุณภาพ

4 การจัดทำโครงการสอน บางทีเรียกแผนการสอนเป็นการเตรียมของครูเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการวัดและประเมินผล การจัดทำโครงการสอน จะช่วยให้ครูได้ดำเนินการ สอนไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

5 การตรวจสอบความพร้อมของผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็น ได้แก่ การรับสมัครนักเรียน นักศึกษาเพื่อเข้าเรียน การสอบข้อเขียน สัมภาษณ์ ตลอดจนการตรวจสอบหลักฐานก่อนเข้าศึกษาต่อ ในบางครั้งหากมีความจำเป็นเมื่อพบว่าผู้เรียนต้องเดิม หรือให้เรียนรู้เนื้อหาบางส่วนก่อนเข้า หลักสูตรใหม่ก็อาจต้องเปิดการสอน เพื่อปรับพื้นฐานของผู้เรียนเพื่อเตรียมตัวผู้เรียนให้สามารถ เรียนในหลักสูตรใหม่ได้

6 การตรวจสอบการยอมรับจากสังคม เป็นการตรวจสอบความพร้อมของชุมชน เช่น ความคิดเห็นของผู้ปกครองของสถานประกอบการ โรงงานอุตสาหกรรมที่จะรับผู้สำเร็จการศึกษา เพื่อเข้าทำงาน เพื่อจะได้การสนับสนุนจากชุมชนโดยการสำรวจความคิดเห็นเพื่อจะเป็นประโยชน์ ต่อการบริหารหลักสูตร

7 การจัดทำโครงสร้างของหน่วยงาน การบริหารหลักสูตรอยู่ในบริหารของฝ่ายวิชาการ และคาบเกี่ยวกับฝ่ายอื่น ๆ ซึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนการสอน การจัดโครงสร้างของหน่วยงานเพื่อจะได้ มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับหลักสูตร โดยทั่วไปสถานศึกษามีหน่วยงานรองรับการบริหารหลักสูตร อยู่แล้ว แต่อาจจัดโครงการเฉพาะกิจขึ้นเมื่อเปิดหลักสูตร เช่น โครงการส่งเสริมและพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งจะมีทั้งฝ่าย ปฏิบัติการหลักสูตรและฝ่ายสนับสนุน ตลอดจนฝ่ายควบคุมการใช้หลักสูตร การดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรมี ดังนี้

1 การประชุมครูและบุคลากรผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น ความจำเป็นที่จะต้องมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อเป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงและเข้าใจหลักสูตร

2 การปฐมนิเทศนักเรียน เป็นการชี้แจงเกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งควรจะต้องชี้แจงให้นักเรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ลักษณะเนื้อหาวิชา โครงสร้าง จำนวนหน่วยกิต วิชาเลือก วิชาบังคับ ตลอดจนวิธีการลงทะเบียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและสามารถปรับตัวเกี่ยวกับการศึกษา

3 การจัดทำคู่มือครู เพื่อจะเป็นการให้ครูได้มีคู่มือในการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอน การจัดทำคู่มือครู ครูอาจจัดทำได้โดยการมีโครงการคณะกรรมการเฉพาะกิจจากครูในแผนกต่าง ๆ ก็ได้

4 การจัดตารางสอน ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับตารางสอน จะต้องศึกษาองค์ประกอบในการจัดทำตารางสอน คือ

4.1 รายวิชาในหลักสูตร ได้แก่ รายวิชาที่เปิดสอนในโปรแกรมการศึกษา ทั้งรายวิชาทฤษฎีและปฏิบัติรวมทั้งวิชาบังคับ วิชาเลือก ตลอดจนการแบ่งกลุ่มผู้เรียนตามลักษณะวิชา

4.2 ห้องเรียน ได้แก่ ห้องที่จัดให้เรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติตามวันเวลาในตารางสอน

4.3 เวลาเรียน ได้แก่ เวลาเรียนตามหลักสูตร จำนวนภาคเรียนในแต่ละปีการศึกษา จำนวนสัปดาห์ในแต่ละภาคเรียน จำนวนวันในแต่ละสัปดาห์ จำนวนคาบชั่วโมงในแต่ละวัน และจำนวนความถี่ของแต่ละวิชา ในการแบ่งกลุ่ม

4.4 ผู้เรียน คือ กลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในแต่ละภาคการศึกษา แบ่งเป็นรายวิชาที่เรียน

4.5 ผู้สอน ผู้สอนในแต่ละวิชาตามตารางสอน

5 การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนตามความรู้และลักษณะงาน โดยคำนึงถึงการแบ่งชั่วโมงที่เหมาะสม ตลอดจนภาระหน้าที่อื่นของครู

6 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์การสอน สื่อการสอน วัสดุฝึก อาคารสถานที่ รวมถึงความสะดวกสบายทางกายภาพ

7 การฝึกงาน เป็นการฝึกภาคปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในวิชาชีพ การฝึกงานมี 2 ลักษณะคือ การฝึกภายในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร เมื่อได้นำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการจัดการประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตร วัตถุประสงค์ของการประเมินผลเพื่อพิจารณาว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือเพื่อจะได้นำไปใช้ในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร

ดังนั้นสรุปได้ว่า การบริหารหลักสูตร เป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยมีการเตรียมการเกี่ยวกับหลักสูตร ได้แก่ การวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรโดยการตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

การเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคารสถานที่งบประมาณ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์
การจัดทำโครงการสอน

การจัดการเรียนการสอน

ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายของหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรร
กระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่ม
สาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็น
สมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน ซึ่งหลักในการจัดการเรียนการสอนมี ดังนี้

ฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ (2546, หน้า 13) กล่าวว่าพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) 2545 หมวด 4 มาตราที่ 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับ
บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กร
วิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้
ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับ
สภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์
การพัฒนาระหว่างชุมชน

ส่วนกระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 20 - 22, 24, 25 - 27) ได้กล่าวถึง หลักในการ
จัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีรายละเอียดในการ
จัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้
สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนา
ตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถ
พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทาง
สมองเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

2. กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้
ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่
จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้

กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย

กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนพัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้อย่างเหมาะสม และประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

4. บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาท ดังนี้

4.1 บทบาทของผู้สอน

- 1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน
- 2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะ กระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการ และความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย
- 4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้
- 5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- 6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน
- 7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

4.2 บทบาทของผู้เรียน

- 1) กำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง
- 2) เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติจริง สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างมีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครูประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะตามมาตรฐานของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนรู้มีหลากหลายประเภท ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการ และผลการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน

การจัดหาสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง หรือปรับปรุงเลือกใช้อย่างมีคุณภาพจากสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมและสื่อสารให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยสถานศึกษาควรจัดให้มีอย่างพอเพียงเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการ ดังนี้

1. จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและในชุมชนเพื่อการศึกษา ค้นคว้า และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน สังคมโลก
2. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน เสริมความรู้ให้ผู้สอน รวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
3. เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
4. ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างเป็นระบบ
5. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
6. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะๆ และสม่ำเสมอในการจัดทำ การเลือกใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อ

การเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษา ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญของการเรียนรู้ เช่น ความสอดคล้องกับหลักสูตร วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหามีความถูกต้องและทันสมัย ไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง รูปแบบการนำเสนอที่เข้าใจง่าย และน่าสนใจ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและอาชีพสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทร และสมานฉันท์โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้ได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอนได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงานเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความเหมาะสม และสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียน ประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษาวิชาทหาร

2.2 กิจกรรมชุมนุม ชมรม

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรักชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่าง ๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

ระดับการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1 ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ทักษะการคิดพื้นฐานการติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตน มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณคิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิดความดีงาม และมีความภูมิใจในความเป็นไทยตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือการศึกษาต่อ

3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) การศึกษาระดับนี้เน้นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน สนองตอบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน แต่ละคนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ มีทักษะในการใช้วิทยาการ และเทคโนโลยี ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนาตนและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำ และผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

การจัดเวลาเรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้ตามความพร้อมและจุดเน้น โดยสามารถปรับให้เหมาะสมตามบริบทของสถานศึกษาและสภาพของผู้เรียน ดังนี้

1 ระดับชั้นประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปีโดยมีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 5 ชั่วโมง

2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนไม่เกินวันละ 6 ชั่วโมง คำนวณหน่วยกิตของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชาเท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) ให้จัดเวลาเป็นรายภาค มีเวลาเรียนไม่เกินวันละ 6 ชั่วโมง คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชาเท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และเพิ่มเติม สถานศึกษาสามารถดำเนินการดังนี้

ระดับประถมศึกษา สามารถปรับเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนดไว้ใน โครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนด

ระดับมัธยมศึกษา ต้องจัดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานให้เป็นไปตามที่กำหนดและสอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อมจุดเน้นของสถานศึกษา และเกณฑ์การจบหลักสูตร เฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 สถานศึกษาอาจจัดให้เป็นเวลาสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีละ 120 ชั่วโมง เป็นเวลาสำหรับปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ในส่วนกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

ระดับประถมศึกษา (ป. 1-ป.6) รวม 6 ปี จำนวน 60 ชั่วโมง

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) รวม 3 ปี จำนวน 45 ชั่วโมง

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) รวม 3 ปี จำนวน 60 ชั่วโมง

การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

การจัดการศึกษาบางประเภทสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การศึกษาเฉพาะทาง การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษาทางเลือก การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส การศึกษาตามอัธยาศัย สามารถนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม กับสภาพและบริบทของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

แนวทางการจัดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ในระบบการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานต้นสังกัดอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น ผู้พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน อีกทั้งเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของโรงเรียนภายใต้การดูแลและรับผิดชอบในเขตพื้นที่ ให้จัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันในระดับชาติ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้น จะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน มีความรักความภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอนและท้องถิ่นของตน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2549, หน้า 33 - 34) ได้อธิบายแนวคิด/หลักการ แนวทางการจัดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นว่า

1. ท้องถิ่น หมายถึง บริเวณสถานที่ รวมทั้งสภาพแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมที่ผู้เรียนส่วนมากมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้อง คำนึงมาตั้งแต่กำเนิด มีขอบข่ายครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ กลุ่มจังหวัด และภูมิภาคของท้องถิ่นนั้น ๆ
2. สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาตลอดจนสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม นั้น ๆ ที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพื่อจะนำไปใช้จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง
3. กรอบสาระท้องถิ่น หมายถึง ขอบข่ายของเนื้อหาการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำเพื่ออำนวยความสะดวกให้สถานศึกษานำไปจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา
4. แนวทางการจัดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับสถานศึกษา

สถานศึกษา ถือว่าเป็นหน่วยงานในระดับปฏิบัติการที่จะต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้จัดทำให้ มาจัดทำรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและสภาพของชุมชนนั้น ๆ โดยวิเคราะห์กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ จัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับรายวิชาต่าง ๆ ได้

การวัดและประเมินผลการศึกษา

ในการจัดการเรียนการสอนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ จุดมุ่งหมายของการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่วัดเพื่อจะได้ทราบผลว่า การเรียนการสอนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดและการประเมินผลจึงเป็นงานสำคัญของสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 28-34) ได้กล่าวถึงหลักในการวัดและประเมินผล การศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ว่าการวัดและการประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามศักยภาพ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียด ดังนี้

1 การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงงาน การประเมินชิ้นงาน ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเองหรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมินในกรณีที่ไมผ่านตัวชี้วัดให้มีการสอนซ่อมเสริม

การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

2 การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินที่สถานศึกษาดำเนินการเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีจุดพัฒนาในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ ผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาและการรายงานผลการจัดการศึกษาต่อ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

3 การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ตามภาระความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการโดยประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้วยข้อสอบมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการโดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัด ในการดำเนินการจัดสอบ นอกจากนี้ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4. การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมิน ผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ

ข้อมูลการประเมินในระดับต่าง ๆ ข้างต้นเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการตรวจสอบ ทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องจัดระบบดูแลช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธโรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินจึงเป็นหัวใจของสถานศึกษา ในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันทั่วถึง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน

เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน

1. การตัดสิน การให้ระดับและการรายงานผลการเรียน

1.1 การตัดสินผลการเรียน

ในการตัดสินผลการเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้น ผู้สอนต้องคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก และต้องเก็บข้อมูลของผู้เรียนทุกด้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในแต่ละภาคเรียน รวมทั้งสอนซ่อมเสริมผู้เรียนให้พัฒนาจนเต็มตามศักยภาพ

ระดับประถมศึกษา

- 1) ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด
- 2) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 3) ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา
- 4) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน และมีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ในการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ระดับมัธยมศึกษา

- 1) ตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนตลอดภาคเรียน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมดในรายวิชานั้น
- 2) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 3) ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา
- 4) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน และมีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ในการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การพิจารณาเลื่อนชั้นทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ถ้าผู้เรียนมีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อย และสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่าสามารถพัฒนาและสอนซ่อมเสริมได้ให้อยู่ในดุลพินิจของสถานศึกษาที่จะผ่อนผันให้เลื่อนชั้นได้ แต่ถ้าหากผู้เรียนไม่ผ่านรายวิชาจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาต่อการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น สถานศึกษาอาจตั้งคณะกรรมการพิจารณาให้เรียนซ้ำชั้นได้ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงวุฒิภาวะและความรู้ความสามารถของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 การให้ระดับผลการเรียน

ระดับประถมศึกษา ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา สถานศึกษาสามารถให้ระดับผลการเรียนหรือระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียน เป็นระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ และระบบที่ใช้คำสำคัญสะท้อนมาตรฐาน

การประเมินการอ่าน คิควิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี ผ่าน และไม่ผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

ระดับมัธยมศึกษา

ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา ให้ใช้ตัวเลขแสดงระดับผลการเรียนเป็น 8 ระดับ

การประเมินการอ่าน คิควิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี ผ่าน และไม่ผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

1.3 การรายงานผลการเรียน

การรายงานผลการเรียนเป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครองและผู้เรียนทราบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาต้องสรุปผลการประเมินและจัดทำเอกสารรายงานให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ ๆ หรืออย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

การรายงานผลการเรียนสามารถรายงานเป็นระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียนที่สะท้อนมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้

2. เกณฑ์การจบการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเกณฑ์กลางสำหรับการจบการศึกษา เป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2.1 เกณฑ์การจบระดับประถมศึกษา

1) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐาน และรายวิชา/กิจกรรมเพิ่มเติมตามโครงสร้างเวลาเรียนที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

2) ผู้เรียนต้องมีผลการประเมินรายวิชาพื้นฐาน ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

3) ผู้เรียนมีผลการประเมินการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และเขียนในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.2 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1) ผู้เรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมไม่เกิน 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2) ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมไม่น้อยกว่า 17 หน่วยกิต

3) ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน การคิดวิเคราะห์และเขียน ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.3 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1) ผู้เรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมไม่เกิน 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2) ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมไม่น้อยกว่า 38 หน่วยกิต

3) ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน การคิดวิเคราะห์และเขียน ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

สำหรับการจบการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเช่น การศึกษาเฉพาะทาง การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษาทางเลือก การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส การศึกษาตามอัธยาศัย ให้คณะกรรมการของสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักเกณฑ์ในแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมาย

เอกสารหลักฐานการศึกษา

เอกสารหลักฐานการศึกษา เป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกผลการเรียน ข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. เอกสารหลักฐานการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

1.1 ระเบียบแสดงผลการเรียนรู้

เป็นเอกสารแสดงผลการเรียนรู้และรับรองผลการเรียนของผู้เรียนตามรายวิชา ผลการประเมินการอ่าน คณิตวิเคราะห์และเขียน ผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษา และผลการประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาจะต้องบันทึกข้อมูลและออกเอกสารนี้ให้ผู้เรียนเป็นรายบุคคล เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) จบการศึกษามัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6) หรือเมื่อลาออกจากสถานศึกษาในทุกกรณี

1.2 ประกาศนียบัตร

เป็นเอกสารแสดงวุฒิการศึกษาเพื่อรับรองศักดิ์และสิทธิ์ของผู้จบการศึกษาที่สถานศึกษาให้ไว้แก่ผู้จบการศึกษามัธยมศึกษา และผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.3 แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเอกสารอนุมัติการจบหลักสูตรโดยบันทึกรายชื่อและข้อมูลของผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ผู้จบการศึกษามัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6)

2. เอกสารหลักฐานการศึกษาที่สถานศึกษากำหนด

เป็นเอกสารที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นเพื่อบันทึกพัฒนาการ ผลการเรียนรู้ และข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับผู้เรียน เช่น แบบรายงานประจำตัวนักเรียน แบบบันทึกผลการเรียนประจำรายวิชา ระเบียบสะสม ใบรับรองผลการเรียน และ เอกสารอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการนำเอกสารไปใช้

การเทียบโอนผลการเรียน

สถานศึกษาสามารถเทียบโอนผลการเรียนของผู้เรียนในกรณีต่างๆ ได้แก่ การย้ายสถานศึกษา การเปลี่ยนรูปแบบการศึกษา การย้ายหลักสูตร การออกกลางคันและขอกลับเข้ารับ

การศึกษาต่อ การศึกษาจากต่างประเทศและขอเข้าศึกษาต่อในประเทศ นอกจากนี้ยังสามารถเทียบโอนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์จากแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ เช่น สถานประกอบการ สถาบันศาสนา สถาบันการฝึกอบรมอาชีพ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การเทียบโอนผลการเรียนควรดำเนินการในช่วงก่อนเปิดภาคเรียนแรก หรือต้นภาคเรียนแรกที่สถานศึกษารับผู้ขอเทียบโอนเป็นผู้เรียน ทั้งนี้ ผู้เรียนที่ได้รับการเทียบโอนผลการเรียนต้องศึกษาต่อเนื่องในสถานศึกษาที่รับเทียบโอนอย่างน้อย 1 ภาคเรียน โดยสถานศึกษาที่รับผู้เรียนจากการเทียบโอนควรกำหนดรายวิชา/จำนวนหน่วยกิตที่จะรับเทียบโอนตามความเหมาะสม

การพิจารณาการเทียบโอน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. พิจารณาจากหลักฐานการศึกษา และเอกสารอื่น ๆ ที่ให้ข้อมูลแสดงความรู้ความสามารถของผู้เรียน
2. พิจารณาจากความรู้ความสามารถของผู้เรียน โดยการทดสอบด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ
3. พิจารณาจากความสามารถและการปฏิบัติในสภาพจริง การเทียบโอนผลการเรียนให้เป็นไปตาม ประกาศ หรือ แนวปฏิบัติ ของกระทรวงศึกษาธิการ

การนิเทศภายในสถานศึกษา

ภารกิจหลักของสถานศึกษาที่สำคัญที่สุดก็คือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ในสถานศึกษาให้สามารถเสริมสร้างให้นักเรียนได้รับการพัฒนาในทุกด้านเต็มตามวัย เต็มศักยภาพ บุคลากรที่สำคัญที่เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจหลักเหล่านี้ให้บรรลุผลสำเร็จ คือครู ครูเหล่านี้มีความแตกต่างกันในด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เจตคติต่อวิชาชีพ ประสบการณ์ กระบวนการ ตลอดจนถึงแนวคิดในการทำงาน ผู้บริหารเป็นฟันเฟืองที่สำคัญที่ต้องหาแนวทางเพื่อรวมพลังของครูที่มีความแตกต่างกันนี้ให้สามารถปฏิบัติภารกิจของตน คือ การสอนให้ประสบผลสำเร็จตามความต้องการของหลักสูตร และในขณะเดียวกันก็มีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ในการทำงานให้กับครูในสถานศึกษาทุกคน เพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้ครูสามารถปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

จากภารกิจหลักและความจำเป็นดังกล่าว สิ่งหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาครูในด้านวิชาการ และช่วยให้การบริหารงานวิชาการมีความก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นก็คือ การนิเทศการศึกษา ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

สุกานดา ตปนียางกูร (2543, หน้า 5) ให้ความหมายว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทางวิชาการที่จะทำให้การศึกษาบรรลุตามปรัชญาและเป้าหมายประสงค์ เพราะงานนิเทศการศึกษาเป็นงานที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไข ริเริ่มโดยการใช้เทคนิคและบริบททางสังคมเป็นแรงใจ และกระตุ้นให้ครูเกิดกำลังใจความรับผิดชอบความคิดริเริ่มในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการนิเทศและมนุษยสัมพันธ์เข้าช่วย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกวิถีทางทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ในขณะที่กมล ภูประเสริฐ (2545, หน้า 59) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อพัฒนางานในหน้าที่ความรับผิดชอบ ถือเป็นการพัฒนาบุคลากรรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผลรวดเร็วกว่า โดยเฉพาะการนิเทศภายในสถานศึกษา เพราะผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศทำงานอยู่ร่วมกัน และผู้นิเทศในเรื่องหนึ่งอาจเป็นผู้รับการนิเทศในเรื่องหนึ่งได้ ในทำนองเดียวกันผู้รับการนิเทศก็อาจกลับไปเป็นผู้นิเทศในเรื่องที่ตนเองมีความสามารถสูงได้ จึงเป็นการรวมพลังกันเพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่าการให้แต่ละคนปฏิบัติงานในลักษณะต่างคนต่างทำ

ในทำนองเดียวกันปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 223) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษาเพื่อชี้แนะ ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของบทเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

ส่วนกรองทอง จิระเชษฐกุล และถวัลย์ มาศจรัส (2550, หน้า 4) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง การส่งเสริม สนับสนุน หรือให้ความช่วยเหลือครูในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามภารกิจหลัก ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการสร้างเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญา ให้เต็มตามวัยและศักยภาพ

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความหมายของการนิเทศได้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทางวิชาการที่จะทำให้การศึกษาบรรลุตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา และเป้าหมายประสงค์ เพื่อชี้แนะ ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครู บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา การปรับปรุงการเรียนการสอนของครู การเพิ่มคุณภาพของบทเรียน โดยการใช้เทคนิคและบริบททางสังคมเป็นแรงใจ กระตุ้นให้ครูเกิดกำลังใจ ความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาศัยหลักการนิเทศและมนุษยสัมพันธ์เข้าช่วย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกวิถีทางทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

หลักการนิเทศภายใน

หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นแนวปฏิบัติที่ผู้นิเทศต้องนำไปปฏิบัติขณะทำการนิเทศ โดยเฉพาะงานทางด้านวิชาการจะบรรลุตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ดำเนินงานต้องมีหลักยึดในการทำงาน ซึ่งสุกานดา ตปนียางกูร (2543, หน้า 6) ได้กล่าวถึงหลักในการนิเทศภายในว่า การนิเทศภายในสถานศึกษาจะบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพได้ผู้นิเทศจำเป็นต้องมีหลักการเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งหมายถึง หลักในการดำเนินการเพื่อให้เกิดคุณค่าต่อการนิเทศภายใน จำเป็นที่จะต้องมียึดจำกัด เงื่อนไขในการดำเนินการต่อไปนี้

- 1 ถูกต้องตามหลักวิชา การนิเทศภายในที่ดีควรเป็นไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่วางไว้ อาจเป็นไปตามความเป็นจริงและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- 2 เป็นวิทยาศาสตร์ การนิเทศภายในควรเป็นไปอย่างมีระบบ ระเบียบ มีการปรับปรุง ประเมินผล การนิเทศควรมาจากการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหา และสรุปผลโดยที่เชื่อถือได้
- 3 เป็นประชาธิปไตย การนิเทศภายในต้องยอมรับความคิดเห็นของผู้ร่วมงานทุกคน มีการเคารพความแตกต่างและเสียงข้างมาก เน้นความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
- 4 เป็นการสร้างสรรค์ การนิเทศภายในเป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของบุคคล แล้วเปิดโอกาสให้ได้แสดงออก และพัฒนาความสามารถเหล่านั้นอย่างเต็มที่
- 5 มุ่งสร้างความเชื่อมั่นของครู และนำไปสู่การเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครูให้สูงขึ้น
- 6 ตั้งอยู่บนรากฐานของการมุ่งพัฒนาวิชาชีพมากกว่าที่จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
- 7 มุ่งสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและช่วยให้ครูเกิดความรู้สึกว่าเขาพบวิธีที่ดีกว่าเดิมในการทำงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์
- 8 จุดมุ่งหมายสูงสุดของการนิเทศภายใน คือ มุ่งหาทางช่วยให้เด็กเกิดความรู้ ความสามารถ ความมุ่งหมายของการศึกษา

ในขณะที่ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 227) ได้ให้หลักการนิเทศภายในสถานศึกษาไว้ดังนี้ คือ

- 1 การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินเป็นโครงการ
- 2 การนิเทศต้องถือหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือ มีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจกัน

ในการดำเนินงานและใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่เราต้องการ

3 การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก และพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

4 การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยให้ครูอาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเองเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร

5 การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์มีวิธีการทำงานที่ดี และความสามารถที่จะอยู่ร่วมกัน

6 การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพัน และความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตัวเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

7 การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้สีกภาคภูมิในอาชีวะ เป็นอาชีพที่ใช้ความรู้และความสามารถ และสามารถที่จะพัฒนาได้

ส่วนกรองทอง จิระเชษฐกุล และถวัลย์ มาศจรัส (2550, หน้า 5) กล่าวว่า หลักในการนิเทศภายในมีดังนี้ คือ

1 การดำเนินการนิเทศ จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ตามขั้นตอน กระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา

2 บุคคลที่เป็นหลักสำคัญในการดำเนินการพัฒนาระบบนิเทศภายในสถานศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา

3 การนิเทศภายในสถานศึกษา จะต้องสอดคล้องกับความต้องการและจำเป็นในการพัฒนาครูและนักเรียน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักการสำคัญที่นำมาใช้ในการนิเทศภายในสถานศึกษาได้แก่ หลักการต่อไปนี้ คือ

1 มุ่งที่คุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ แม้ว่าการนิเทศภายในจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา แต่สิ่งที่จะต้องพัฒนาจะต้องโยงไปสู่คุณภาพของผู้เรียนทั้งสิ้น

2 อาศัยความร่วมมือภายในสถานศึกษา บุคลากรในสถานศึกษาจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการนิเทศภายใน ร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อให้บุคลากรแต่ละคนพัฒนาตัวเองได้อย่างมีคุณภาพ

3 อาศัยวิธีการที่หลากหลาย ที่จะเป็นสิ่งกระตุ้นความสนใจและความร่วมมือในการดำเนินการ

4 กระทำอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพจนสร้างความรู้สึกว่ากระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา ซึ่งเป็นการสร้างนิสัยของการพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ

5 ใช้กระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อให้มั่นใจได้ว่างานนิเทศภายในสถานศึกษาจะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้

ขั้นตอนในการนิเทศภายใน

การนิเทศภายในที่เกิดคุณค่าหรือประสิทธิภาพที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอย่างแท้จริงนั้นต้องลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน ตามกระบวนการนิเทศภายในที่กำหนดไว้ตามที่ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 232-236) ได้กำหนดขั้นตอนในการนิเทศภายในสถานศึกษาไว้ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศเป็นขั้นตอนที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดก่อนที่ผู้นิเทศจะดำเนินการนิเทศ ผู้นิเทศต้องทราบสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ

สภาพปัจจุบัน เป็นสภาพที่เป็นจริงและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนความต้องการ หมายถึง เป็นจุดสุดท้ายที่ต้องการจะไปถึง เป็นสภาพที่คาดหวังว่าจะเกิด อย่างไรก็ตามการกำหนดสภาพที่ต้องการและคาดหวังว่าจะเกิดนั้นมีไ้จะกำหนดคล้อยๆ ตามใจใครก็ได้ แต่ต้องกำหนดโดยคำนึงถึงองค์ประกอบมากมายที่ควรจะนำมาศึกษาและพิจารณาประกอบ คือ

- 1 นโยบายของสถานศึกษาในด้านการนิเทศ
- 2 ปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา
- 3 ข้อมูลที่ได้จากสภาพปัจจุบัน หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ทั้งทรัพยากรบุคคลและวัตถุ
- 4 ผลการสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อสภาพปัญหาและความต้องการการนิเทศ

จากการศึกษาและสำรวจโดยเฉพาะ เมื่อพิจารณาสภาพปัจจุบันและสภาพที่ต้องการแล้ว สถานศึกษาก็จะพบว่ามิงานมากมายที่ต้องดำเนินการในเวลาเดียวกัน แต่สถานศึกษาก็มีข้อจำกัดทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรอื่น จึงต้องจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ โดยพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้

- 1 ขนาดและขอบข่ายของปัญหาที่เกิดขึ้น
- 2 ความรุนแรงของปัญหาที่พบ
- 3 ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่

4 นโยบายและความต้องการเร่งด่วนในเรื่องนั้นๆ เมื่อได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการนิเทศแล้ว ก็จะได้วางแผนการจัดโครงการการนิเทศต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและการจัดโครงการนิเทศ การวางแผนตามลักษณะงานนิเทศภายในสถานศึกษา หมายถึง วิธีการที่อาศัยหลักการ เหตุผลและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาความต้องการของสถานศึกษาว่า มีความต้องการนิเทศในด้านใดบ้าง แล้วนำมาจัดทำแผน และโครงการต่อไป ในการวางแผนยังกำหนดวิธีการว่าจะทำอะไร โดยกำหนดเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

การจัดทำแผนงานและโครงการ ต้องจัดทำล่วงหน้าก่อนที่จะดำเนินการนิเทศ เช่น ถ้าต้องการนิเทศในเรื่องการสอน จากการศึกษพบว่า ครูอาจารย์ยังขาดการนำสื่อการสอนมาใช้ ยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายมากกว่าวิธีการสอนอื่น จึงควรจัดทำแผนงานและโครงการนิเทศในด้านการส่งเสริมการใช้สื่อการสอน โครงการสาธิตการสอนแบบต่าง ๆ

การจัดทำแผนงานและโครงการ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำรายละเอียดของแผน ซึ่งเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ให้เฉพาะมากขึ้น และกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

- 1 แจกแจงกิจกรรมการนิเทศที่จะทำในโครงการนั้น
- 2 กำหนดแผนงานการนิเทศ รวมถึงการกำหนดหน่วยปฏิบัติค่าใช้จ่าย เวลาและสถานที่
- 3 จัดทำงบประมาณโครงการ การขออนุมัติ และการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินงานนิเทศเป็นการนำแผนงานโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้ได้ตามความต้องการหรือเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจะมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1 การให้ความรู้ในงานที่ปฏิบัติ เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่า จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง จะมีขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไรและจะทำอย่างไรให้ได้ผลงานออกมามีคุณภาพ เป็นความจำเป็นสำหรับการเริ่มการนิเทศที่จัดขึ้นใหม่ เพื่อจะได้สร้างความเข้าใจกันและทำให้การนิเทศนั้นได้ผล

2 การปฏิบัติงานประกอบด้วยปฏิบัติงานที่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่าย คือ

2.1 ผู้รับการนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้รับการนิเทศลงมือปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถที่ได้รับ

2.2 ผู้ให้การนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้ให้การนิเทศจะทำการนิเทศ และดูแลให้ผู้ให้การนิเทศได้ทำงานสำเร็จตามที่วางไว้

2.3 ผู้บริหาร เป็นผู้สนับสนุนการนิเทศ ผู้บริหารการศึกษาจะให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ค่าใช้จ่าย วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างได้ผล

3 การสร้างขวัญและกำลังใจ ผู้รับการนิเทศควรได้รับการเสริมกำลังใจโดยเฉพาะกับฝ่ายบริหารเพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจและทำงานด้วยความพึงพอใจ การสร้างขวัญและกำลังใจควรปฏิบัติไปพร้อมๆ กับการทำงานจึงจะได้ผล

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ การประเมินเป็นขั้นสุดท้ายในการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการประเมินผลได้แก่ ผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ทำการประเมินผล หลักการที่ใช้ในการประเมินผล มีดังนี้

1 การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยการตั้งจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การใช้เครื่องมือและการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับของฝ่ายนิเทศ ครูอาจารย์ และนักเรียน

2 การประเมินเป็นขั้นตอนหนึ่งของการนิเทศที่จำเป็นต้องทำ เมื่อได้จัดทำโครงการนิเทศแล้ว

3 การประเมินต้องอาศัยข้อมูลจากหลายฝ่าย ทั้งผู้บริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ

4 การประเมินผลสามารถทำได้ 2 ระยะ คือ การประเมินระหว่างโครงการ เพื่อจะได้พิจารณาวิธีการดำเนินการเพื่อปรับปรุงโครงการ

5 การประเมินผลเป็นระบบมี 3 ส่วน คือ

5.1 การประเมินผลที่ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ การประเมินผลที่ตัวนักเรียน เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน รวมทั้งคุณสมบัติและความสามารถของครูผู้สอน

5.2 การประเมินผลที่กระบวนการ เป็นการประเมินขณะดำเนินการตามโครงการ เพื่อปรับปรุงโครงการ

5.3 การประเมินผลผลิต เป็นการประเมินผลหลังจากดำเนินการตามโครงการแล้ว พิจารณาผลที่ได้จากโครงการว่า บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

การประเมินผลมีเทคนิควิธีการดังนี้ คือ

1 การประเมินผลเชิงปริมาณ ซึ่งจะสามารถดำเนินการได้ในลักษณะประเมินผลเดี่ยวหรือประเมินผลเป็นกลุ่มได้ ผู้ดำเนินการประเมินจะรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือชนิดต่างๆ จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง การประเมินผลนี้ต้องใช้เครื่องมือที่มีความเชื่อถือ และความเที่ยงตรงในการวัด จึงอยู่ที่คุณภาพของเครื่องมือที่ใช้

2 การประเมินผลเชิงคุณภาพ เป็นการประเมินผลจากการสังเกต สัมภาษณ์ การประชุม สัมมนาร่วมกัน อาจจะมีแบบสังเกตพฤติกรรม แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยก็ได้ การประเมินผลแบบนี้ผู้ประเมินต้องมีความละเอียดช่างสังเกตขณะเดียวกันก็ต้องไม่มีอคติ มีใจเป็นกลางโดยทั่วไป

การประเมินผลการนิเทศจะใช้เทคนิควิธีทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพประกอบกันไปเพื่อให้ได้ข้อมูล ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้

ส่วนการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการนิเทศภายใน สามารถปฏิบัติได้ดังนี้

- 1 เมื่อประเมินผลแล้วพบว่าผลที่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ก็สามารถนำวิธีการ ที่ใช้ไปนิเทศในกลุ่มอื่นต่อไป
- 2 เมื่อประเมินผลแล้วพบว่า ผลการนิเทศยังมีข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขก็จะสามารถ จะปรับปรุงวิธีการใหม่ให้เหมาะสม
- 3 เมื่อผลการประเมินพบว่า วิธีการนิเทศที่ใช้มีปฏิกิริยาจากผู้รับการนิเทศ และมีเสียง วิพากษ์วิจารณ์มาก ก็ควรจะได้วางแผนการนิเทศใหม่
- 4 เมื่อผลการประเมินพบว่า เทคนิควิธีที่นำมาใช้ได้ผลดีมากฝ่ายประชาสัมพันธ์สามารถ จะประชาสัมพันธ์ให้สถานศึกษาอื่นนำไปปฏิบัติได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การนิเทศภายใน เป็นงานที่ช่วยพัฒนาครูอาจารย์ในด้านวิชาการ ในด้านการเรียนการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ความจำเป็นที่ต้องมี การนิเทศภายในก็เนื่องมาจากผู้นิเทศมีจำนวนจำกัด เพื่อจะใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากร บุคลากรภายในสถานศึกษา และสถานศึกษาเองเป็นผู้ที่เข้าใจในปัญหาการเรียนการสอนได้ดี รวมทั้ง การสร้างความร่วมมือและแก้ไขปัญหาร่วมกัน บุคลากรภายในสถานศึกษาที่จะสามารถ นิเทศได้นอกจากผู้บริหารแล้ว ครูอาจารย์ผู้ที่มีประสบการณ์ความรู้ความชำนาญก็สามารถทำหน้าที่ ผู้นิเทศได้ รวมทั้งเชิญวิทยากรจากหน่วยงานภายนอกมาร่วมโครงการ เทคนิควิธีการนิเทศนั้น สามารถใช้ได้หลายรูปแบบซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย จำนวนผู้รับการนิเทศ เวลาและทรัพยากรอื่นๆ ในการจัดทำกรนิเทศนั้นควรจะได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศ จัดทำแผนการนิเทศ แล้วจึงนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ควรมีการ ประเมินผลโครงการนิเทศเพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอน

การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นระบบที่สถานศึกษาร่วมกับ ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้การกำกับดูแลและสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อสร้างความมั่นใจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชา ข้อมูลหลักฐาน ที่ตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วม ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่า ผู้เรียนทุกคนจะได้รับบริการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพจากสถานศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดในมาตรฐานและตัวชี้วัด ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการศึกษาตัวบ่งชี้

เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ (2546, หน้า 19) ได้อธิบายหลักการการประกันคุณภาพการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545 หมวด 6 มาตรา 48 ว่าให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเพื่อรองรับการประเมินภายนอก ดังนั้นระบบการประกันคุณภาพภายในจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับ ผู้ปกครอง ชุมชน ว่านักเรียนจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ

ในขณะที่เอกสารวิชาการ ลำดับที่ 1/2551 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 5 และ 6 (2551, หน้า 5) ได้กล่าวถึงหลักการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาไว้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และสร้างความมั่นใจได้ว่า สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้ตามมาตรฐานที่กำหนด ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดและที่สังคมต้องการ

หลักการในการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษามี 3 ประการ คือ

1. หลักการกระจายอำนาจ โดยให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหาร รวมถึงการตัดสินใจดำเนินงาน ทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และทรัพยากร การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และให้อิสระแก่ผู้สอนในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ตลอดจนให้สถานศึกษาสามารถปรับปรุงตัวเองรับผิชอบ และจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ความต้องการของชุมชนและสังคมให้มากที่สุด

2. การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการ/คณะทำงานของสถานศึกษา ร่วมกันคิด ตัดสินใจ สนับสนุน ส่งเสริม และติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษา ตลอดจนร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จของสถานศึกษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาโดยรวม

3. การแสดงภาระความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ สถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมกันกำหนดเป้าหมาย จุดเน้นที่ต้องการพัฒนา และร่วมกันจัดทำแผนพัฒนา

สถานศึกษา เลือกลยุทธ์ศาสตร์การพัฒนามาให้เหมาะสม และปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม
สถานศึกษาจะต้องประชาสัมพันธ์ เป้าหมายและจุดเน้นที่ต้องการพัฒนา ตลอดจนแผนพัฒนา
สถานศึกษาให้ทุกฝ่ายได้รับรู้ ทั้งนี้เพื่อสัญญาประชาคมและเพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีทิศทาง
การทำงานที่ชัดเจนสู่เป้าหมายเดียวกัน

ส่วนพหุทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ และสุชาติ กิจพิทักษ์ (2545, หน้า 11 - 13) ได้อธิบาย
หลักการและขั้นตอนในการดำเนินการประกันคุณภาพภายในไว้ดังนี้ คือ

หลักการสำคัญในการดำเนินการประกันคุณภาพภายในมี 3 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมายของการประกันคุณภาพภายใน คือ การที่สถานศึกษาร่วมกันพัฒนา
ปรับปรุงคุณภาพให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาไม่ใช่การจับผิดหรือทำให้บุคคลเสียหน้า
โดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
2. การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการและ
การทำงานของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาไม่ใช่กระบวนการที่แยกส่วนมาจากการดำเนินงาน
ตามปกติของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาจะต้องวางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการที่มีเป้าหมาย
ชัดเจนทำตามแผนตรวจสอบประเมินและพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบที่มีความโปร่งใส
และมีจิตสำนึกในการพัฒนาคุณภาพการทำงาน
3. การประกันคุณภาพภายในเป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็น
ผู้บริหาร ครู บุคลากรอื่น ๆ ในสถานศึกษา โดยในการดำเนินงานจะต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น
คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วางแผน
ติดตามประเมินผลพัฒนาปรับปรุงช่วยกันคิดช่วยกันปฏิบัติ ช่วยกันผลักดันให้สถานศึกษามีคุณภาพ
เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครอง ชุมชน

ส่วนขั้นตอนในการดำเนินการประกันคุณภาพภายใน มี 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการเตรียมการ ซึ่งมีความสำคัญ คือ

- 1.1. การเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยต้องสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ

การประกันคุณภาพภายในและการทำงานเป็นทีม ซึ่งจะชี้แจงทำความเข้าใจโดยใช้บุคลากรภายใน
สถานศึกษาหรือวิทยากรมืออาชีพจากภายนอก โดยบุคลากรทุกคนภายในสถานศึกษาได้มีโอกาส
เข้าร่วมประชุมรับทราบพร้อมกัน และต้องพัฒนาความรู้ ทักษะเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายใน
ให้บุคลากรทุกคนเกิดความมั่นใจในการดำเนินการประกันคุณภาพด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
โดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการในแต่ละปี ต่อมาเน้น
เนื้อหาการกำหนดกรอบและแผนการประเมิน การสร้างเครื่องมือประเมินและการรวบรวมข้อมูล
การนำเสนอผลการประเมินและการเขียนรายงานผลการประเมินตนเอง

1.2. การแต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบในการประสานงาน กำกับดูแลช่วยเหลือ สนับสนุนให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและเชื่อมโยงเป็นทีมโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการ ควรพิจารณา ตามแผนภูมิโครงสร้างการบริหารซึ่งฝ่ายที่รับผิดชอบงานใดควรเป็นกรรมการรับผิดชอบการพัฒนา และการประเมินคุณภาพงานนั้น

2. ขั้นการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน

2.1. การวางแผน จำต้องมีการกำหนดเป้าหมาย แนวทางในการดำเนินงาน

ผู้รับผิดชอบงาน ระยะเวลาและทรัพยากรที่ต้องใช้ สำหรับแผนต่าง ๆ ที่ควรจัดทำคือ แผนพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี แผนการจัดการเรียนการสอนตาม หลักสูตรซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษา แผนการประเมินคุณภาพและแผนงบประมาณ

2.2. การปฏิบัติตามแผน ซึ่งในขณะที่ดำเนินการต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา และผู้บริหารควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรทุกคนทำงานกันอย่างมีความสุข จัดสิ่งแวดล้อมความสะดวก สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการปฏิบัติ กำกับ ติดตามการทำงานทั้งระดับบุคลากร รายกลุ่ม รายหมวด และให้การนิเทศ

2.3. การตรวจสอบประเมินผล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่แสดงว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาบรรลุเป้าหมายเพียงใด โดยการ ประเมินต้องจัดวางกรอบการประเมินจัดหาหรือจัดทำเครื่องมือ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ข้อมูล แปลข้อมูล และการตรวจสอบ ปรับปรุงคุณภาพการประเมิน

2.4. การนำผลการประเมินมาปรับปรุงงาน เมื่อแต่ละฝ่ายประเมินผลเสร็จแล้ว จะส่งผลให้คณะกรรมการรับผิดชอบนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์และแปลผลและนำเสนอต่อ ผู้เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปรับปรุงงานของผู้บริหารและบุคลากร นำไปวางแผนในระยะต่อไป และจัดทำ เป็นข้อมูลสารสนเทศหรือการเขียนรายงานประเมินตนเอง

3. ขั้นการจัดทำรายงานประเมินตนเองหรือรายงานประจำปี เมื่อสถานศึกษาดำเนินการ ประเมินผลภายในเสร็จแล้วจะจัดทำรายงาน โดยเริ่มจากรวบรวมผลการดำเนินงานและผลการ ประเมินมาวิเคราะห์จำแนกตามมาตรฐานการศึกษาและเขียนรายงาน เพื่อเสนอต่อหน่วยงานต้น สังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เช่น คณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษา (องค์การ มหaxon) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM)

ความหมายและความสำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School - Based Management) หรือที่เรียกโดยย่อว่า SBM เป็นการบริหารการศึกษารูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีผู้ให้นิยามความหมายไว้หลากหลายที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2544 , หน้า 1 - 2) ได้นิยามคำว่า School - Base Management หรือ ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า การบริหารและการจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีความหมาย ดังนี้

Management เป็นคำนาม แปลว่า การบริหารและการจัดการ

School เป็นคำนาม แปลว่า โรงเรียน

Based เป็นคำขยายที่มีรากคำมาจากคำนามที่ต้องการทำให้มีรูปเป็น

คำคุณศัพท์ โดยการทำให้เป็น Participle past กริยาช่องที่ 3 แปลว่า เกี่ยวกับฐานหรือพื้นฐาน

ดังนั้น คำว่า School - Based Management จึงมีความหมายว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียน

เป็นฐาน หรือ การใช้โรงเรียนในการบริหารการจัดการศึกษา หรือการใช้โรงเรียนเป็นฐานในการบริหาร หรือ การบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

นักการศึกษาหลายคนได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ดังนี้ SBM เป็นวิธีการบริหารโดยการกระจายอำนาจ ไปสู่โรงเรียน ซึ่งเป็นหน่วยงานเบื้องต้น ที่ควรให้ความเชื่อถือและได้รับมอบหมายอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินงานเพื่อกระตุ้นและพัฒนาที่ยั่งยืน

SBM เป็นวิธีการที่จะบังคับให้โรงเรียนได้รับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้นกับนักเรียนของตน โดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนได้จัดโปรแกรมการเรียนตามความต้องการของนักเรียน และบุคลากรของโรงเรียนจะสามารถพัฒนาหลักสูตรได้อย่างหลากหลาย และจะต้องรู้จักนักเรียนและความต้องการของนักเรียนแต่ละคน

SBM เป็นกระบวนการบริหารที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ การกระจายอำนาจขององค์กร การบริหารจัดการและการดูแลระบบโรงเรียน เช่น การสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ใกล้ชิดนักเรียนที่สุด มอบบทบาทความรับผิดชอบให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับระบบโรงเรียนและการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน

กล่าวโดยสรุป คือ เป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังสถานศึกษาโดยตรง ให้สถานศึกษามีอำนาจอิสระ และคล่องตัวในการตัดสินใจด้านวิชาการ บุคคลงบประมาณและการจัดการระบบบริหารงานทั่วไป เป็นการบริหารจัดการโรงเรียนที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและความต้องการของโรงเรียน นั่นคือ สมาชิกโรงเรียน อันได้แก่ คณะกรรมการบริหาร

โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ พ่อแม่ผู้ปกครอง นักเรียน ตลอดจนสมาชิกชุมชนและองค์กรอื่น ๆ มารวมพลังกันอย่างเต็มที่รับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากรและแก้ปัญหา ตลอดจนดำเนินการเพื่อพัฒนากิจกรรมด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ต้องมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน และสามารถตรวจสอบได้

หลักการบริหารโรงเรียนกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2544, หน้า 89-92) กล่าวว่าการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นการถ่ายโอนอำนาจจากหน่วยงานไปให้แก่โรงเรียนได้บริหารแบบเบ็ดเสร็จที่โรงเรียน โดยมอบอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาให้แก่คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครอง ชุมชน ผู้แทนครู ผู้บริหารสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นองค์คณะในเรื่องงบประมาณ บุคลากรและหลักสูตร โดยเชื่อว่าการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและบุคลากร สามารถเพิ่มความเป็นมืออาชีพให้แก่ครู สามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนสิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปสู่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และการสร้างสมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานขึ้นอยู่กับ “ภาวะผู้นำของผู้บริหาร” ผู้บริหารจะต้องรู้จักใช้หลักการทำงานเป็นคณะกรรมการในการตัดสินใจ เพื่อที่ครูจะมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้บริหารซึ่งจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการบริหารโรงเรียนในด้านต่อไปนี้

ด้านโครงสร้างและนโยบายของโรงเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมภายในของโรงเรียน ในด้านโครงสร้าง นโยบาย เป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว ระเบียบ วิธีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ และเครือข่ายการสื่อสารของโรงเรียนที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อนของโรงเรียน เช่น ผู้บริหารและครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนในการร่วมกันจัดและพัฒนาการศึกษา กำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนในการจัดและพัฒนาการศึกษา และกำหนดให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร ภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายวางแผนดำเนินงานและประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ด้านการบริการและผลผลิต เป็นการพิจารณาถึงประสิทธิภาพและความสามารถในการให้บริการทางการศึกษาของโรงเรียนว่าได้ให้บริการทางการศึกษาต่อกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมทั่วถึงในพื้นที่บริการเพียงใด และได้ให้โอกาสสิทธิความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางการศึกษามากน้อยเพียงใด มีหลักสูตรที่ให้บริการทางการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการเด็กด้อยโอกาส เด็กที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะหรือไม่ มีนักเรียนที่ออกกลางคันมากน้อยเพียงใด

ในส่วนของผลผลิตทางการศึกษาของโรงเรียน หรือ นักเรียนนั้นจะต้องพิจารณาว่า คุณภาพของนักเรียนที่จบการศึกษาออกไปนั้นมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดมาตรฐาน คุณภาพการศึกษาในระบบการประกันคุณภาพการศึกษา หน่วยงานต้นสังกัดมากน้อยเพียงใด เช่น มีความรู้ทักษะขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจรรย์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์และมีวิสัยทัศน์เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์มีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา มีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ปลอดจากสิ่งเสพติดให้โทษ มีทักษะในการจัดการและการทำงาน รักการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริตและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และปฏิบัติตามวิธีประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีจิตสำนึกที่เห็นประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ศิลปวัฒนธรรมไทย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัตราการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการมีงานทำ มีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และตามความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น มีการจัดการสอนที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้เรียน

ด้านปัจจัยที่เกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพบุคคล เป็นการพิจารณาถึงความพอเพียงและคุณภาพของบุคลากรที่ปฏิบัติในโรงเรียน เช่น อัตราส่วนระหว่างครูต่อนักเรียน วุฒิทางการศึกษา ของครูกับวิชาที่สอน ครูมีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนการสอน และสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้เต็มศักยภาพ

ด้านประสิทธิภาพทางการเงิน เป็นการพิจารณาถึงความสามารถในการบริหารงบประมาณให้ได้รับความคล่องตัวในการเบิกจ่ายและความสามารถที่จะทำประโยชน์จากการใช้เงิน เช่น มีระบบการบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและมีการจัดซื้อจัดจ้างที่เป็นระบบโปร่งใส

ด้านปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติงาน เป็นการพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ภายในโรงเรียนที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการเรียนของนักเรียนและการปฏิบัติการสอนของครู เช่น มีเอกสาร สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ที่เหมาะสมและเพียงพอ มีนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่หลากหลายทันสมัย เหมาะสม และเพียงพอ มีแหล่งบริหารด้านการเรียนการสอนตามความจำเป็น เช่น ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ มีข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ และข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกตามเกณฑ์

ด้านการบริหารจัดการ เป็นการพิจารณาถึงประสิทธิภาพของการบริหารจัดการภายในโรงเรียน เช่น มีการบริหารและการจัดการที่เป็นระบบคล่องตัว ลดขั้นตอน สะดวก รวดเร็ว และสามารถตรวจสอบได้ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ มีภาวะผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และวิสัยทัศน์ มีการใช้ข้อมูลสารสนเทศที่เชื่อถือได้ในการบริหารจัดการ มีแผนพัฒนาคุณภาพ แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการและตัวชี้วัดความสำเร็จมีการปฏิบัติตามแผน มีการนิเทศกำกับ ติดตามประเมินผลเปรียบเทียบกับเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง มีการบันทึกการรายงานผลการประเมินและประชาสัมพันธ์เผยแพร่ มีการนำข้อมูลและการประเมินผลไปใช้ในการตัดสินใจและปรับปรุงงาน มีการส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากร มีการจัดระบบประกันคุณภาพภายใน มีการจัดการให้ผู้ปกครองชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการตรวจสอบและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน

ในขณะเดียวกันปัญหา แก้วกีธูและสุภัทร พันธุ์พัฒนกุล (2545, หน้า 5 - 6) กล่าวว่า การบริหารจัดการศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีหลักการและกรอบแนวความคิด ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจ เป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังสถานศึกษา ให้สามารถตัดสินใจดำเนินการได้สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงสุด
2. หลักการใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง โรงเรียนจะเป็นหน่วยงานบริหารไม่ใช่ผู้ถูกบริหาร โรงเรียนจะเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพของเด็กสามารถกำหนดจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย ทิศทางการวางแผนการจัดการศึกษาของตนเอง ที่สอดคล้องกันทั้งในระดับส่วนกลาง เขตพื้นที่การศึกษา ท้องถิ่นและชุมชน
3. หลักการมีส่วนร่วม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการบริหาร การตัดสินใจและการจัดการศึกษา ทำให้เกิดความตระหนักและความรู้สึกเป็นเจ้าของ
4. หลักการพึ่งพาตนเอง เน้นให้โรงเรียนมีระบบการบริหารตนเอง มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบการดำเนินงานตามความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็นจุดมุ่งหมาย เป้าหมายของโรงเรียนตรงกัน สามารถบูรณาการสถานการณ์ของท้องถิ่นกับโรงเรียน มาส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ด้วยความภาคภูมิใจ
5. หลักการประสานงาน สามารถประสานงานกันได้ทุกระดับทั้งแนวดิ่งและแนวนอน เป็นกิจกรรมที่ต้องเน้นความเข้มแข็ง ทั้งการสร้างความเข้าใจระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและบุคคลภายนอก รวมทั้งการประสานงาน แสวงหาความร่วมมือ ความช่วยเหลือทั้งทรัพยากรและเทคนิควิธีการใหม่ ๆ

6. หลักความต่อเนื่องและความหลากหลาย การบริหารจำเป็นต้องมีความต่อเนื่องใช้เวลา รวมทั้งการใช้เทคนิคการบริหาร จะต้องมีความหลากหลายและสอดคล้องกัน มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน สามารถปรับใช้การบริหารตามสถานการณ์ที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ได้

7. หลักการพัฒนาตนเอง โรงเรียนจะต้องพัฒนาไปสู่องค์กรการเรียนรู้ พัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อให้เกิดการพัฒนา ทั้งการพัฒนางานองค์กร พัฒนาวิชาชีพ พัฒนาบุคคลพัฒนาทีมงาน โดยนำองค์ประกอบเหล่านี้มาวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นวิสัยทัศน์และแผนกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษานั้น ๆ

8. หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล ส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษาจะกำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐานและจะมีองค์กรตรวจสอบคุณภาพ ทั้งนี้จะเป็นการประกันคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ส่วนหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน (2548, หน้า 47-48) ได้ให้หลักการสำคัญในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประกอบด้วย

1 หลักการกระจายอำนาจ เป็นการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้มากที่สุด โดยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการจัดการศึกษา ให้การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2 หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ร่วมตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา

3 หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน ซึ่งในอดีตการจัดการศึกษาจะเป็นการรวมอำนาจบริหารจัดการไว้ที่ส่วนกลางเพื่อความเป็นเอกภาพและมาตรฐานทางการศึกษา แต่ในปัจจุบันคนมีการศึกษามากขึ้น สังคมเปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัดเกิดความล่าช้า ไม่ตอบสนอง จึงต้องมีการคืนอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น

4 หลักการบริหารจัดการตนเอง ให้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเชื่อว่า ถ้าให้ส่วนกลางทำหน้าที่เพียงแต่กำหนดนโยบายและเป้าหมายแล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบการบริหารด้วยตนเอง ให้โรงเรียนมีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบในการดำเนินงานได้ ซึ่งสามารถดำเนินงานด้วยวิธีที่แตกต่างกัน แล้วแต่ความพร้อม และสถานการณ์ของโรงเรียน ผลน่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ทุกอย่างถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง

ดังนั้นจากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีหลักในการบริหารที่สำคัญคือ หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม หลักการริเริ่ม และหลักการตรวจสอบได้

รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ปัญญา แก้วกิติย (2545, หน้า 7-8) กล่าวถึงรูปแบบการบริหารโดยคณะกรรมการเพื่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นประธาน กรรมการจะเลือกตั้งจากกลุ่มผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และชุมชน คณะกรรมการมีบทบาทให้คำปรึกษาแต่อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้บริหารโรงเรียน
2. รูปแบบที่ครูเป็นหลัก โดยครูในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดเด็กมากที่สุดย่อมรู้ปัญหาได้ดีกว่า และสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด ตัวแทนคณะครูจะเป็นกรรมการ โรงเรียนมากที่สุด และร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน
3. รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก รูปแบบนี้จะตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด โดยตัวแทนชุมชนจะเป็นประธาน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ
4. รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทเป็นหลัก เป็นรูปแบบที่เชื่อว่า ครูและผู้ปกครองต่างมีความสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก การบริหารงานในรูปแบบกรรมการจะมีสัดส่วนของครู และผู้ปกครองมากกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธานคณะกรรมการและคณะกรรมการโรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

ยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้การบริหารจัดการศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ปัญญา แก้วกิติย (2545, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้การบริหารจัดการศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานบรรลุผล จำเป็นจะต้องกระจายอำนาจและพัฒนาสถานศึกษา ดังนี้

1. ดำเนินการให้สถานศึกษาพัฒนาวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจ เป้าหมายและวิธีดำเนินการของสถานศึกษาอย่างชัดเจนที่มุ่งสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงมิใช่จัดทำเพื่อเสนอผู้บังคับบัญชารับทราบและชื่นชม ความสำเร็จที่การปฏิบัติตามแผน มิใช่การนำเสนอแผน
2. ให้สถานศึกษามีทีมงานที่มีคุณภาพหลากหลาย จะต้องมีความทำงานทั้งแนวตั้งและแนวนอน โดยคณะครูเป็นผู้นำ ภายใต้การกำกับดูแลของผู้บริหารโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำสูง เปิดกว้างให้ครูและผู้ปกครองมีส่วนร่วมเป็นสมาชิก จัดระบบการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รับรู้และชื่นชมผลงานร่วมกัน
3. พัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาให้เป็นมืออาชีพ ทั้งในด้านมาตรฐานวิชาชีพ คุณธรรม จริยธรรม มีความสามารถและทักษะทั้งในหน้าที่และกระบวนการ มีการพัฒนาตนเองให้ทันสมัย

4. พัฒนาระบบข่าวสารข้อมูลในสถานศึกษา สถานศึกษาต้องมีกลไกในการจัดระบบข่าวสารข้อมูล มีระบบสารสนเทศที่ทันสมัย สื่อสารได้หลายทาง รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลไปยังผู้ปกครองและชุมชนภายนอกด้วย

5. ให้เกียรติและยกย่องเพื่อสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เช่น การจัดทำป้ายหรือให้คำชมเชย การจัดเลี้ยงในวาระต่าง ๆ การให้เกียรติบัตร การเสนอเข้าประกวดผลงานรวมทั้งการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เป็นต้น

6. ยกย่องผู้บริหารสถานศึกษาเป็นมืออาชีพ ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จสามารถอำนวยความสะดวกและผลักดันให้การปฏิรูปการศึกษาก้าวหน้า ประสบความสำเร็จสูงสามารถประสานพลังของกลุ่มต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างศรัทธาที่ทำให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้วิธีเรียน ครูเปลี่ยนวิธีสอนจัดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าวจะต้องได้รับการยกย่องสรรเสริญในรูปแบบต่าง ๆ

7. มีการประชาสัมพันธ์ที่ดี การดำเนินงานของสถานศึกษาจะต้องประชาสัมพันธ์ทุกด้าน ในด้านวิชาการจะต้องประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การจัดภูมิทัศน์ในโรงเรียน การจัดบริการที่ดี เช่น โครงการอาหารกลางวัน จำเป็นต้องประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงและต่อเนื่อง

ส่วนเสวนิตย์ ชัยมุสิก (2544 , หน้า 30-31) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสู่การปฏิรูปการศึกษา 10 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- 1 ยุทธศาสตร์การรองรับสิทธิและโอกาสทางการศึกษาของผู้เรียน
- 2 ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้
- 3 ยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพการศึกษา
- 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- 5 การปรับปรุงโครงสร้างเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ
- 6 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม
- 7 ยุทธศาสตร์การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา
- 8 ยุทธศาสตร์การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 9 ยุทธศาสตร์การพิจารณากฎหมายลูกและแนวปฏิบัติ
- 10 ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการปฏิรูปการศึกษา

เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดของงาน โรงเรียนจะต้องดำเนินการจัดกระบวนการวางแผนอย่างเป็นระบบครบวงจรของการดำเนินงานตามขั้นตอน 8 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1 กำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาและตัวชี้วัดคุณภาพของสถานศึกษา
- 2 สำรวจตนเอง เพื่อค้นพบจุดเด่น และจุดที่ต้องพัฒนาหรือยกระดับให้ได้มาตรฐาน
- 3 จัดทำแผนคุณภาพ
- 4 ทบทวนและปรับระบบโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน
- 5 จัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงาน ระดับโรงเรียน ระดับฝ่าย ระดับหมวดงานและระดับ

บุคคล

- 6 ปฏิบัติงานตามแผนและโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน (การนำระบบไปใช้)
- 7 การประเมินตนเองตามสภาพจริง โดยจัดให้มีการประเมินภายใน
- 8 จัดทำรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน

ในขณะที่ความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จะดูได้จากสภาพการบริหารของโรงเรียน 3 ประการต่อไปนี้

- 1 การยึดหลักการบริหารตนเอง โรงเรียนมีอิสระในการบริหารจัดการ คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง อย่างเป็นระบบ โดยโรงเรียนจะต้องมีการดำเนินการตั้งแต่
 - 1.1 กำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพของตนเอง
 - 1.2 สำรวจสภาพตนเองเพื่อทราบจุดเด่นและจุดที่จะต้องพิจารณาเข้าสู่มาตรฐาน
 - 1.3 กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานและเป้าหมายความสำเร็จ
 - 1.4 กำหนดวิธีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยใช้วงจรคุณภาพเดมมิง (Plan-Do-Check-Act : P-D-C-A)
 - 1.5 กำหนดหลักเกณฑ์ในการทำงานของบุคลากรของโรงเรียนให้เป็นทิศทางเดียวกัน เช่น การจัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงานของโรงเรียนใน 3 ระดับ คือ ระดับโรงเรียน ฝ่ายหมวดงาน และบุคคล
 - 1.6 กำหนดวิธีการประเมินผลการดำเนินงาน ปฏิบัติงานของตนเอง เป็นต้น
- 2 การยึดหลักธรรมาภิบาล โรงเรียนมีการบริหารจัดการที่ดี ยึดหลักคุณธรรม โปร่งใส และสนองประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน และประเทศชาติ ในเรื่องนี้โรงเรียนจะต้องมีการดำเนินการต่อไปนี้
 - 2.1 ทบทวนระบบโครงสร้างการบริหารของโรงเรียน
 - 2.2 จัดบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะงานในความรับผิดชอบ
 - 2.3 กำหนดระเบียบ ข้อถือปฏิบัติในกระบวนการบริหารจัดการ เป็นต้น
 - 2.4 เน้นการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เพื่อการนำไปสู่การยอมรับของระบบการบริหารของโรงเรียน

3. มีแผนพัฒนานุเคราะห์อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

การดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวเป็นการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไม่ได้เป็นภาระงานใหม่ หรือเพิ่มภาระงานแต่อย่างใดเลย หากแต่เป็นการจัดระบบบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการมองตนเองเพื่อพัฒนาตนเองด้วยวิธีการที่ตนเองกำหนดขึ้น เป็นการใช้ตนเองเป็นฐานการบริหารพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐานคุณภาพ

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญประการหนึ่งที่จะส่งเสริมการใช้โรงเรียนเป็นฐานในการบริหารจัดการ ให้ประสบความสำเร็จได้อย่างเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 จะต้องอาศัยองค์ประกอบเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1 ภาวะผู้นำของผู้บริหาร
- 2 การทำงานเป็นทีม
- 3 การสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจให้แก่บุคลากร
- 4 การกำหนดผู้รับผิดชอบที่เหมาะสมกับภาระงาน
- 5 การวางแผนการกำกับดูแล
- 6 การมีส่วนร่วมและการปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องโดยให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน

สรุป

การบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบการใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในทางปฏิบัติมีสถานศึกษาต้องมีการพัฒนาด้วยหลักการ รูปแบบ และยุทธศาสตร์ที่หลากหลายดังกล่าว การบริหารงานแบบการใช้โรงเรียนเป็นฐาน จะมีผลชัดเจนมากขึ้นเมื่อผู้บริหารสถานศึกษาทำความเข้าใจ ตั้งแต่แนวคิดและหลักการการกระจายอำนาจการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพในระดับสากล ครูและผู้บริหารสถานศึกษาสามารถตัดสินใจและพัฒนาการทำงานให้เต็มตามศักยภาพ เพื่อความเข้มแข็งของสถานศึกษาสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศชาติต่อไป

การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นองค์กรบุคคลที่ทำงานร่วมกับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเองได้ตามกรอบที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นความหลากหลายของบุคคลที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ จึงเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ บุคคลที่ได้รับ

การคัดเลือกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2547, หน้า 10 - 11) ได้อธิบายบทบาท อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 หมวด 5 มาตรา 40 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2546 มาตรา 38 ไว้ว่า

1. กำกับการดำเนินงานกิจการของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น
2. ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษา
3. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารบุคคลสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการและบุคลากรทางการศึกษากำหนด
4. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ส่วนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 30) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมว่า การจัดการศึกษาในท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จและมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ดังนั้นสถานศึกษาควรดำเนินการในการส่งเสริมและประสานความร่วมมือกับบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน คือ

1. เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีบทบาทร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษาของรัฐ ทั้งผู้ปกครอง นักเรียน และตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนชุมชน ตัวแทนภาคธุรกิจ การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะเกิดถึงความรู้สึกถึงความรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของในการจัดการศึกษามากขึ้น
2. มีการสื่อสารระหว่างสถานศึกษาและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เข้าถึงผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และผู้ปกครองมีการประสานการทำงานอย่างใกล้ชิดกับฝ่ายต่าง ๆ เพื่อร่วมมือช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น
3. เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอน และมีส่วนในการตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน ตลอดจนการปรับปรุงพัฒนา
4. จัดให้มีศูนย์เครือข่ายหลากหลายรูปแบบ ทั้งเครือข่ายทางวิชาการ เครือข่ายในการระดมทุน เครือข่ายในความร่วมมือการใช้ทรัพยากรและแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการแบ่งปัน

ช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ ให้การใช้ทรัพยากรมีความคุ้มค่าและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร

กลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร จัดตั้งขึ้นตามระเบียบสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 6 ว่าด้วย การจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2551 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง คือ เพื่อให้สถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ร่วมมือและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้นและมีมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งบริบทของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร มีดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน กลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร ตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านปางอุ้ง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีบุคลากรทางการศึกษา สายผู้บริหารจำนวน 6 คน สายผู้สอน 50 คน ครูผู้สอนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคน มีนักเรียนรวมทั้งหมด 1,576 คน จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีพื้นที่เขตบริการ 7 หมู่บ้าน

2. สภาพทางภูมิศาสตร์ กลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอแม่แจ่ม ระยะทางจากอำเภอแม่แจ่มถึงสำนักงานกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร 75 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับบ้านห้วยขี้เปอะ ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านแม่ละกะ ทิศตะวันตกติดกับเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านปางเกี๊ยะ

3. สภาพสังคม ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง 2 หมู่บ้าน เผ่ากะเหรี่ยง 5 หมู่บ้าน นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมา คือ ค้าขายใช้ภาษาถิ่น คือ ภาษาม้งและภาษากะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มเครือข่าย

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประจำปีการศึกษา 2549 ของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร มีค่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน NT ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ค่าเฉลี่ยร้อยละ 27.93 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 25.93 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 31.71

สำหรับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประจำปีการศึกษา 2550 ของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร มีค่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน NT ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ค่าเฉลี่ยร้อยละ 29.03 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ย

ร้อยละ 28.49 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 29.13 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O - NET ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ค่าเฉลี่ยร้อยละ 28.03 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 26.13 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 32.31 ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประจำปีการศึกษา 2551 ของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร มีค่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน NT ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ค่าเฉลี่ยร้อยละ 31.63 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 29.44 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 30.63 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O - NET ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ค่าเฉลี่ยร้อยละ 29.23 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 27.83 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 33.31 จากรายละเอียดข้างต้นสามารถสรุปเป็นตารางที่ 1 ได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ปีการศึกษา	ผลสัมฤทธิ์ NT ป.-3			ผลสัมฤทธิ์ NT ป.-6			ผลสัมฤทธิ์ O – NET ป.6		
	ไทย	คณิต	วิทย์	ไทย	คณิต	วิทย์	ไทย	คณิต	วิทย์
2549	-	-	-	27.93	25.93	31.71	-	-	-
2550	29.03	28.49	29.13	-	-	-	28.03	26.13	32.31
2551	31.63	29.44	30.63	-	-	-	27.83	29.23	33.31

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการบริหารงานวิชาการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเบญจมิตร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้สรุปการศึกษาที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

จำนงค์ สมควร (2545) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า มีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น มีการติดตามการดำเนินการตามหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

สำหรับวรเชษฐ์ จันทร์ภิรมย์ (2546) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาทั้ง 9 ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ

ด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล ด้านการนิเทศภายใน ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ด้านการบริหารโครงการ ด้านการวิจัยและพัฒนา ด้านการบริหารข้อมูลสารสนเทศ และการบริหารงานวิชาการด้านการประเมินผลงาน จากนั้นยังพบสภาพปัญหาในการบริหารงานวิชาการทั้ง 9 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำสาระต่าง ๆ ของหลักสูตรใหม่ ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษาขาดแคลนครู จำนวนครูไม่ครบชั้น ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดและประเมินผลไม่เป็นไปตามสภาพจริง ด้านการนิเทศภายใน ขาดการวางแผนการนิเทศ ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ขาดการส่งเสริมและการพัฒนาให้ครูได้ศึกษาดูงานในสถานที่ที่ประสบผลสำเร็จ ด้านการวิจัยและพัฒนา ครูและบุคลากรในสถานศึกษาไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำงานวิจัยในชั้นเรียน ด้านการบริหารโครงการ ขาดการกำกับติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ด้านการบริหารข้อมูลสารสนเทศ ขาดการนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนา ด้านการประเมินผลงานทางวิชาการ ขาดการวางแผนในการประเมินผลงานทางวิชาการในสถานศึกษา

ในปีเดียวกันเสรี พุทธรูป (2546) ได้ศึกษาการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองลำพูนใน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหาร ด้านวิชาการ ด้านกิจการนักเรียน และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องเป็นแนวเดียวกันว่าการปฏิบัติงานการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการบริหาร ด้านวิชาการ ด้านกิจการนักเรียน และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านปัญหา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนครูผู้สอนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นว่าการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้นคือ การปรับองค์กรสู่การเปลี่ยนแปลง การปรับระบบราชการและการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งบุคลากรในหน่วยงานมีความพร้อมไม่สมบูรณ์ ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขาดความเข้าใจและความพร้อมในการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา เด็กขาดระเบียบวินัยในการครองตน ความรับผิดชอบต่อตัวเอง และเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทและแผนยุทธศาสตร์ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีน้อย เนื่องจากมีภารกิจอื่น ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการประสานทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนระบบราชการและการปฏิรูปการศึกษา

ขณะทีนนกัธ แก้ววงศ์ดี (2548) ได้ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการศูนย์โรงเรียนวัดทองฝาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

ด้านการวางแผน มีการวางแผนปฏิบัติงานวิชาการ การจัดการเรียนรู้ การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอนในแต่ละช่วงชั้น การจัดหาสื่อการเรียนการสอน การนิเทศภายในสถานศึกษา

การวัดและการประเมินผลการเรียน การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดแหล่งเรียนรู้ ด้านการจัด
องค์การ มีการจัดทำแผนปฏิบัติงานวิชาการ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการ
ในการจัดชั้นเรียน ขั้นตอนในการจัดครูเข้าสอนแบบช่วงชั้น การจัดหาสื่อการเรียนการสอน
การกำหนดความรับผิดชอบในการนิเทศภายในสถานศึกษา การกำหนดบทบาทของครูในด้านการ
วัดและประเมินผลการเรียน การกำหนดวิธีการในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาวิธีการในการจัดหา
แหล่งเรียนรู้ ด้านการนำ มีการพัฒนาครูผู้สอนเกี่ยวกับการทำแผนปฏิบัติงานวิชาการ การส่งเสริม
ให้ครูผู้สอนจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การส่งเสริมบุคลากรในการจัดชั้นเรียน การส่งเสริมในการ
จัดครูเข้าสอน การส่งเสริมในการจัดทำสื่อการเรียนการสอน การส่งเสริมการนิเทศภายใน
สถานศึกษา การส่งเสริมครูผู้สอนให้มีความรู้ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน การพัฒนาใน
การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ ด้านการควบคุม มีการกำกับ ติดตาม
ประเมินผลการดำเนินงาน การตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลการจัดชั้นเรียน
การประเมินผลการจัดครูเข้าสอน การประเมินผลการจัดทำสื่อการเรียนการสอน การประเมินผลการ
นิเทศภายในสถานศึกษา การตรวจสอบการวัดและประเมินผลการเรียน การประเมินผลการจัดทำ
หลักสูตรสถานศึกษา การตรวจสอบการจัดแหล่งเรียนรู้

ส่วนชนาธิป ช่างขันมะลี (2549) ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้
โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้บริหารส่วน
ใหญ่เห็นว่า มีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้โรงเรียนเป็น
ฐาน ซึ่งได้ให้อิสระแก่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดทำแผนปฏิบัติการดำเนินงานมอบหมาย
หน้าที่ และความรับผิดชอบแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบโรงเรียน ให้คณะกรรมการร่วมกันทำแผนปฏิบัติการ
ประจำปี ประชุมคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา เพื่อจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา จัดกิจกรรม
เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ประชาสัมพันธ์โรงเรียนให้ชุมชนทราบ เปิดโอกาสให้ชุมชน
ท้องถิ่นเป็นเจ้าของเป็นผู้รับผิดชอบสถานศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง รายงานผลการเรียนต่อ
ผู้ปกครอง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ในการดำเนินงานของสถานศึกษา ส่วนปัญหาที่พบ คือ
ประชาชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่มีความพร้อมในการจัดการศึกษา ไม่เข้าใจระบบ
การทำงานและบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดแคลนทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ ขาดสารนิเทศ
และการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง

ในทำนองเดียวกันกับสุทธิรักษ์ ศรีวรรณ (2549) ได้ศึกษาสภาพการบริหารโดยใช้
โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า
โดยภาพรวมผู้บริหารและครูมีความเห็นตรงกันว่าการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานทั้ง 5 หลักการ
คือ หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม หลักการประสานงาน หลักการริเริ่ม

หลักการตรวจสอบได้ มีการดำเนินงานเป็นจริงอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักการกระจายอำนาจ ผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการดำเนินงานเป็นจริงในระดับมาก ในเรื่องมีการจัดทำปฏิทินดำเนินงานของแต่ละฝ่ายงาน มีโครงสร้างการบริหารเป็นฝ่ายต่าง ๆ พร้อม บทพรรณนาที่ชัดเจน ปฏิบัติได้ มีคณะกรรมการหลายฝ่ายประกอบไปด้วย ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าในภาพรวม มีการดำเนินงานเป็นจริงในระดับมาก สรุปได้ดังนี้ คือ มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในการทำงานทั้งในฝ่ายและระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ศิษย์เก่าชุมชนเห็น ความสำคัญของการศึกษาและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกัน มีระบบ กระบวนการจัดการ โดยยึดหลักให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม สนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรของโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรม สัมพันธ์รับใช้ชุมชน และสังคม ด้านหลักการริเริ่ม ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมมีการดำเนินงาน เป็นจริงในระดับมาก สรุปได้ คือ จัดกิจกรรม ชมรมที่หลากหลาย มีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และเอกสารประกอบการเรียนการสอน มีการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงานด้านหลักการตรวจสอบได้ผลการศึกษา พบว่าในภาพรวม มีการดำเนินงานเป็นจริงในระดับมาก สรุปได้ คือ มีการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา มีการ บันทึกรายงานผลการประเมินแต่ละ โครงการ มีระบบการนิเทศติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัญหาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การกระจายอำนาจยังขาด กฎระเบียบที่ชัดเจนและไม่ทั่วถึง โครงสร้างบางงานยังใช้การบริหารงานโดยรับคำสั่งจากเบื้องบน กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมต่อนโยบายของโรงเรียนค่อนข้างน้อย การประสานงานไม่ ทั่วถึง ลำช้า บางครั้งกระชั้นชิดเกินไป และขาดความชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง มีแต่การสั่งการ แล้วขาด การประสานงาน และติดตามผล บุคลากรไม่กล้าที่จะแสดงออกในการมีส่วนร่วมหรือเสนอความ คิดเห็น ใหม่ๆ ที่จะนำมาพัฒนาโรงเรียน การริเริ่มของบุคลากรมีน้อย เพราะงานที่ได้รับผิดชอบมาก ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาเท่าที่ควร ระบบการนิเทศ ติดตามและตรวจสอบยังทำได้ไม่เต็มที่ทำให้ขาด ความต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีหลักในการกระจายอำนาจที่ชัดเจนทั่วถึง สนับสนุนให้ บุคลากรมีส่วนร่วมทุกฝ่าย มีการประสานงานให้ทั่วถึง รวดเร็ว ชัดเจน และต่อเนื่อง เปิดโอกาส ให้บุคลากรได้แสดงความคิดเห็นหรือคิดกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อพัฒนาโรงเรียน มีการแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ จัดระบบการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบอย่าง โปร่งใสชัดเจน ในปีเดียวกันนี้ ดร. อภัยใจ (2549) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด การศึกษาของโรงเรียนบ้านเมืองกุด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เห็นว่ามีส่วนร่วมเกือบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากร และการประเมินผล แต่มีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเห็นว่าไม่มีส่วนร่วม

ในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำแผนระยะ 5 ปี การอนุมัติแผนปฏิบัติการประจำปี และการประสานงานกับผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาช่วยสอนในโรงเรียน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น

ต่อมานาย ชวกร จำปา (2550) ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเมืองจันทบุรี อำเภอมกนัง จังหวัดเชียงใหม่ ในงานการเรียนการสอน ผลการศึกษา พบว่า กิจกรรมที่ได้ปฏิบัติ คือ การรายงานผลการเรียนการสอนเมื่อสิ้นภาคเรียน การนำปัญหาจากการเรียนการสอนมาปรับปรุงผลการจัดการเรียนรู้ เตรียมเนื้อหาให้เหมาะสมกับความพร้อมของนักเรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ส่วนงานการนิเทศการเรียนการสอน ผลการศึกษา พบว่า ได้มีการกำหนดบุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการนิเทศการเรียนการสอนเยี่ยมชั้นเรียนเพื่อให้คำแนะนำแก่เพื่อนครู วางแผนการนิเทศการเรียนการสอน สร้างแรงจูงใจให้กับเพื่อนครู ให้ความร่วมมือในการนิเทศภายในสถานศึกษา ในขณะที่ยอดชาย คำชาย (2550) ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนหนองบัววิทยาคม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ในด้านการนิเทศภายใน พบว่า มีการจัดเอกสารให้ครูได้ค้นคว้าเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน สนับสนุนให้ครูได้พัฒนาตัวเองอย่างสม่ำเสมอ โดยส่งครูเข้าอบรมตามโอกาส จัดให้มีการศึกษาดูงาน

สำหรับนาย สุวรรณเพชร (2550) ก็ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา ในศูนย์เครือข่ายพัฒนาวิชาการ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านการวัดและประเมินผล ปรากฏผลการปฏิบัติ คือ ได้มีระเบียบการวัดและประเมินผลของโรงเรียน กำหนดปฏิทินในการปฏิบัติงาน การประเมินผลการดำเนินงาน วัดและประเมินผลตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ วัดและประเมินผลตามสภาพจริงของผู้เรียน จัดระบบของข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในแต่ละภาคเรียน ประชุมชี้แจงกฎระเบียบ หลักเกณฑ์วิธีการวัดผลการเรียนของนักเรียนตามที่หลักสูตรกำหนด ด้านการนิเทศการเรียนการสอน ปรากฏผลการปฏิบัติ คือ ได้จัดกิจกรรมการนิเทศภายในสำรวจสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนสร้างความตระหนักให้ครูได้เห็นความสำคัญของการนิเทศภายใน แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบการนิเทศภายใน และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการนิเทศภายในโรงเรียน ส่วนจรรยา ประดิษฐ์ (2550) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนนันทวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนนันทวิทยา ฝ่ายประถม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ในเรื่องการจัดวัดและประเมินผล ในปีเดียวกันสิริจิต หอจันทิก (2550) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ได้มีการปฏิบัติงานด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ การวางแผนการวัดผลและประเมินผล การนิเทศการศึกษา การจัดการเรียนการสอนและวัสดุประกอบหลักสูตร

ในปีต่อมาปราโมทย์ ชิสรี (2551) ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนชนเผ่า ศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่नावาง อำเภอแม่เอย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เห็นว่าในการดำเนินงานวิชาการได้มีการจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมใช้แหล่งเรียนรู้จากชุมชนช่วยในการจัดการเรียนการสอน ขาดแคลนงบประมาณในการสร้างสื่อและนวัตกรรม ส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน จัดหาเอกสาร ตำรา วารสารและงานวิจัยมาเป็นแนวทางในการทำวิจัยในชั้นเรียนให้แก่ครู นำผลการวิจัยในชั้นเรียนไปใช้แก้ปัญหาการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงความสามารถ ตามความถนัด แข่งผลการประเมินตามจุดประสงค์โดยให้นักเรียนได้รับทราบ มีการแนะแนวและแนะนำนักเรียนที่มีปัญหา ในทำนองเดียวกันมธุรสณี กวางทอง (2551) ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนในศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่नावาง อำเภอแม่เอย จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านหลักสูตร และการนำไปใช้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมดเห็นว่าผู้บริหารได้วางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และประชุมคณะครูเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร

ส่วนอภิรดี มนุษย์พันธุ์ (2551) ได้ศึกษาการนิเทศงานวิชาการของหน่วยศึกษานิเทศก์ โรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวมการนิเทศงานวิชาการของหน่วยศึกษานิเทศก์ โรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาการนิเทศทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมดเช่นกัน ส่วนแนวทางในการปรับปรุงการนิเทศงานวิชาการ พบว่า หน่วยศึกษานิเทศก์ควรจัดการสัมมนา อบรม หรือการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับพนักงานครูเทศบาล และบุคลากรผู้เกี่ยวข้องในเรื่องที่จำเป็นต่อการจัดการศึกษา ควรมีการจัดการสัมมนาหรือการประชุม สำหรับพนักงานครูเทศบาลและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมกันในการวางแผนการจัดระบบการศึกษา และควรจัดทำคู่มือเพื่อเป็นสื่อกลางให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และหาความรู้ข้อมูล วิทยาการ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา ส่วนความต้องการนิเทศ พบว่า พนักงานครูเทศบาลต้องการให้มีการนิเทศงานวิชาการในทุกด้านอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

ปีต่อมาฉวีวรรณ พันวัน (2552) ได้ศึกษาการนิเทศภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 2 พบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่าโรงเรียนได้ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร สถานศึกษา กำหนดให้มีการวัดผลและประเมินผลการสอนเป็นระยะสม่ำเสมอ จัดให้มีการนิเทศ

ภายในโรงเรียน ให้ครูและบุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ส่วนปัญหาที่พบ คือ ครูไม่เข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตร ไม่มีความรู้ในการสร้างสื่อด้วยตนเอง การสร้างข้อสอบไม่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การนิเทศการเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง และการประกันคุณภาพภายในยังขาดความชัดเจนในด้านการปฏิบัติสำหรับข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหการนิเทศภายใน พบว่า ควรมีการอบรมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ให้มีการศึกษาดูงานองค์กรหรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ที่มีเทคนิควิธีการสอนที่ดี มีการอบรมและสร้างความเข้าใจให้ครูในการสร้างข้อสอบ จัดทำปฏิทินการนิเทศที่ชัดเจน มีการประเมินผลการนิเทศอย่างเป็นระบบ และควรให้ทุกฝ่ายในโรงเรียนได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานการประกันคุณภาพอย่างแท้จริง

จากการที่ได้ศึกษางานการศึกษาที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาโดยใช้ขอบเขตเนื้อหาหลักตามขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การศึกษา การนิเทศภายในสถานศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งภาพรวมส่วนใหญ่สถานศึกษาจะมีการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะที่พบจากการศึกษาพบว่า ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายังขาดความรู้ ทักษะ กระบวนการในการบริหารงานวิชาการ ส่วนการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งศึกษาขอบเขตเนื้อหาตามทฤษฎีการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยยึดหลัก คือ หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม หลักการบริหารตนเอง หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่มีการดำเนินงานเป็นจริงอยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ ขาดกฎระเบียบที่ชัดเจนในการบริหารจัดการ โครงสร้างบางงานยังใช้การบริหารงานโดยรับคำสั่งจากเบื้องบน กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมต่อนโยบายของโรงเรียนค่อนข้างน้อย การประสานงานไม่ทั่วถึง ลำช้า บางครั้งกระชั้นชิดเกินไป และขาดความชัดเจน